

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI PROGRAMI**

**KIRGIZİSTAN YEREL GİYSİ VE EVTEKSTİLİ ÜRÜNLERİNDEN
ÇAĞDAŞ GİYSİLERE**

Sanatta Yeterlik Eser Metni

Danışman: Prof. Betül Atlı

Hazırlayan: 20016078 Aisulu Koponova

İSTANBUL- HAZİRAN 2007

Aisulu KOPONOVA tarafından hazırlanan Kırgızistan Yerel Giysi ve Ev Tekstili Ürünlerinden Çağdaş Giysilere adlı bu çalışma jürimizce Sanatta Yeterlik Eser Metni Olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 20 / 06 / 2007

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Prof.Betül ATLI (Danışman)

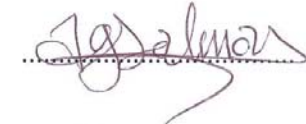
Jüri Üyesi : Prof.Dilek ALPAN

Jüri Üyesi : Prof.Refika TARCAN (MSGÜ.Sah.Dek.ve Kos.)

Jüri Üyesi : Prof.Ayla SALMAN (M.Ü.Öğr.Üy)

Jüri Üyesi : Doç.Sibel ARIK (M.Ü.Öğr.Üy.)

ÖNSÖZ

Doğal etkenlerin baskısından korunmak için başlayan giyinme zorunluluğu, geleceğin getirdiği dűşünsel ve teknik gelişmelerle, insan evrimi ile paralel olarak gelişti. Keçe ustalarının, iklim koşullarından aldığı konular kadar pek çok faktörden etkilendiğini görüyoruz.

Temelde keçe ustası, ürünündeki anlamın insanlar tarafından kavranabilmesini ister. Tasarımcı da hayal güçlerini ve malzemeleri kullanarak kendisini ifade etmeye çalışır. Bu noktadan yola çıkarak keçe ve tasarım üzerinde yapmış olduğumuz araştırma ve inceleme sonucu ortaya koyduğumuz bu çalışmanın konuya yeni bir perspektif kazandırabileceği düşüncesindeyiz.

Keçenin giysi tasarımında ön plana çıkması ile insan vücudu gibi zor bir çerçeveye baş başa kalan tasarımcıların katkısı ve giysi modasını yönlendiren faktörlerin incelenmesinin, giysi modasına, tasarıma ve tasarımcıya giysinin ciddiyetini beraberinde getireceği kanısındayız.

Keçe giysilerime de yeni bir tarz kazandıran bu alandaki çalışmalarını daha iyi kavramak ve irdelemek, tez-eser çalışmasını ele alma nedenimiz olmuştur.

Bu çalışmanın yönlendirilmesinde gösterdiği katkılar için danışmanım Sn. Prof. Betül Atlı'ya; tüm bu süreç boyunca sıkıntılarımı paylaşarak benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme, özellikle annem Zuurakan Dakieva'ya ve ablam Dilbara Soltobaeva'ya; göstermiş oldukları destek ve anlayıştan dolayı Sn. Doç. A.M. Sultanova, Çemberlitaş Kız Öğrenci Yurdunun Müdürü Sn. Gülseren Taşçı'ya; yardımda bulunan sevgili arkadaşlarım Elnura Tursunaly kızı, Altınay İsaeva, Aijamal Djanturganova ile Aidai Asangulova'ya vb. sonsuz teşekkürlerimi bildiriyorum.

ÇİZİMLER LİSTESİ

		Sayfa No
Çizim 3.3.16.	<i>Beyaz takım (Keçe, Gaz İpek)</i>	42
Çizim 3.3.17	<i>Beyaz tek omuzlu elbise(Keçe, İpek)</i>	43
Çizim 3.3.18	<i>Beyaz askılı elbise(Keçe,Gaz İpek)</i>	44
Çizim 3.3.19	<i>Beyaz elbise(Keçe, İpek)</i>	45
Çizim 3.3.20	<i>Beyaz büzgülü elbise(Keçe, İpek)</i>	46
Çizim 3.3.21	<i>Beyaz Bolero(Keçe, İpek)</i>	47
Çizim 3.3.22	<i>Mavi takım(Keçe ,Gaz İpek)</i>	48
Çizim 3.3.23	<i>Bej takım(Keçe, İpek)</i>	49
Çizim 3.3.24	<i>Eflatun elbise(Keçe, İpek)</i>	50
Çizim 3.3.25	<i>Pembe Şalvarlı tulum (Keçe, İpek)</i>	51
Çizim 3.3.26	<i>Oranj-Kahverengi takım(Keçe, İpek)</i>	52
Çizim 3.3.27	<i>Sarı takım(Keçe, Pamuk)</i>	53
Çizim 3.3.28	<i>Degajeli Bluz (Keçe ,Gaz İpek)</i>	54
Çizim 3.3.29	<i>Çiçekli Bluz (Keçe, İpek)</i>	55
Çizim 3.3.30	<i>Pamuklu Bluz (Keçe, Pamuk)</i>	56

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
ÖZET	III
SUMMARY	IV
RESİM LİSTESİ	V
ÇİZİM LİSTESİ	VIII
1. GİRİŞ	1
1.1.Çalışma Amacı	3
1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi	3
2. KIRGIZISTAN TANITIMI	5
2.1. Kırgız Tarihinde Keçe Tanıtımı	6
2.2. Kırgız Yöresi Keçe Yapımı ve Özellikleri	10
2.2.1. Şırdak	11
2.2.2. Alakiyiz	13
2.2.3. Bozüy (Keçe Çadırı)	14
3.1. GELENEKSEL KIRGIZ EL SANATLARINDA KEÇE	15
3.1.1. Keçenin Tanımı	15
3.1.2. Keçenin Yapılışı	18
3.1.3. Boyama	19
3.1.4. Desen	22
3. KOLEKSİYONDA KEÇE YÖNTEMİ	26
3.1. Modanın Yönü	27
3.2. Keçe – İpek Bluzun Yapılması.....	32
3.3. İpek-Keçe Giysi Koleksiyonu	38
4. SONUÇ	57
5. EKLER	58
6. KAYNAKLAR	65
7. ÖZGEÇMİŞ	68

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa No

Resim 3.2.1.	İpek kumaşın kalıba göre hasırın üzerine serilmesi	32
Resim 3.2.2.	Hazırlanmış model üzerine keçeden desen uygulanması.....	32
Resim 3.2.3	Askıların eklenmesi	32
Resim 3.2.4.	Askılar üzerine uygulanacak keçeden desen denenmesi	32
Resim 3.2.5.	Askılar üzerine keçeden desen uygulanması	32
Resim 3.2.6.	Askı üzerindeki keçeden desen düzeltilmesi	32
Resim 3.2.7.	Askıların ebatları gözden geçirilmektedir	33
Resim 3.2.8.	Serilen modelin tersine çevrilmesi	33
Resim 3.2.9.	Modelin ters yüzü üzerine ipek kumaşın serilmesi	33
Resim 3.2.10.	Model üzerine keçeden aynı desenin uygulanması	33
Resim 3.2.11.	Modelin kenarları ve desenleri kontrol edilmektedir	33
Resim 3.2.12.	Modelin tamamı üzerine su serpilmektedir	33
Resim 3.2.13.	Model üzerine suyu serpilmesi	34
Resim 3.2.14.	Su serperken desene dikkat edilmelidir	34
Resim 3.2.15.	Gerekirse desenleri düzeltilmelidir	34
Resim 3.2.16.	Model üzerine hafifçe bastırılmaktadır.	34
Resim 3.2.17.	Sentetik kumaş ile modelin üzeri örtülmektedir	34
Resim 3.2.18.	Örterken modeldeki desenlerinin kaymamasına dikkat edilmelidir	34
Resim 3.2.19.	Sentetik kumaş modeli tamamen örtmelidir	35
Resim 3.2.20.	Sentetik kumaşla örtülmüş modelin üzerine yeniden su serpilmektedir	35
Resim 3.2. 21.	Ve sabunlanmaktadır	35

Resim 3.2.22.	Sabun köpüğü modelin her tarafına ellerle dikkatlice yayılmaktadır	35
Resim 3.2.23.	Sabunlandıktan sonra hafifçe üzerine Bastırılmaktadır	35
Resim 3.2.24.	Hasır modelle beraber bir uçtan dürülmektedir	35
Resim 3.2.25.	Hasır, modelle beraber bir uçtan dürülmektedir	36
Resim 3.2.26.	Hasır sıkıca dürülmelidir	36
Resim 3.2.27.	Dürerken desenlerin kaymamasına dikkat edilmelidir	36
Resim 3.2.28.	Dürülmüş hasır, iplerle eşit aralıklarla bağlanmaktadır	36
Resim 3.2.29.	Dürülmüş hasır, iplerle eşit aralıklarla bağlanmaktadır	36
Resim 3.230.	Dürülmüş hasır, iplerle eşit aralıklarla bağlanmaktadır	36
Resim 3.2.31.	Dürülmüş hasır, iplerle eşit aralıklarla bağlanmaktadır	37
Resim 3.2.32.	Bağlama işleminden sonra dövme (tepme) işlemine geçilmektedir	37
Resim 3.2.33.	Dirseklerle dövme (tepme) işlemi gerçekleştirilmektedir. İşlemler tamamlandıktan sonra model yıkanmalı ve kurutulmalıdır	37
Resim 3.2.34.	Kurutulduktan sonra model elle düzeltilmelidir. Model kullanıma hazırdır	37
Resim 3.3.1.	<i>Beyaz takım (Keçe, Gaz İpek)</i>	38
Resim 3.3.2.	<i>Beyaz tek omuzlu elbise(Keçe, İpek)</i>	38
Resim 3.3.3.	<i>Beyaz askılı elbise(Keçe,Gaz İpek)</i>	38
Resim 3.3.4.	<i>Beyaz elbise(Keçe, İpek)</i>	38
Resim 3.3.5.	<i>Beyaz büzgülü elbise(Keçe, İpek)</i>	39
Resim 3.3.6.	<i>Beyaz Bolero(Keçe, İpek)</i>	39
Resim 3.3.7.	<i>Mavi takım(Keçe ,Gaz İpek)</i>	39
Resim 3.3.8.	<i>Bej takım(Keçe, İpek)</i>	39

Resim 3.3.9.	<i>Eflatun elbise(Keçe, İpek)</i>	40
Resim 3.3.10.	<i>Pembe Şalvarlı tulum (Keçe, İpek)</i>	40
Resim 3.3.11.	<i>Oranj-Kahverengi takım(Keçe, İpek)</i>	40
Resim 3.3.12.	<i>Sarı takım(Keçe, Pamuk)</i>	40
Resim 3.3.13.	<i>Degajeli Bluz (Keçe ,Gaz İpek)</i>	41
Resim 3.3.14.	<i>Çiçekli Bluz (Keçe, İpek)</i>	41
Resim 3.3.15.	<i>Pamuklu Bluz (Keçe, Pamuk)</i>	41
Resim 4.1.1.1.	<i>Hayvan Alemi Motifi, Beriştam A.N., K Voprosu</i> o Proishojdenii Kirgizskogo Naroda, S 98	58
Resim 4.1.2.1.	<i>Bitki dünyası, Beriştam A.N., K Voprosu</i> o Proishojdenii Kirgizskogo Naroda, S 99	59
Resim 4.1.3.1	<i>Ev Eşyası ve Kültürel Simgelerden Oluşan Motifler,</i> <i>Beriştam A.N., K Voprosu o Proishojdenii</i> Kirgizskogo Naroda, S 100	60
Resim 4.1.4.1	<i>Soyut Motifler, Beriştam A.N., K Voprosu</i> o Proishojdenii Kirgizskogo Naroda, S 101	61
Resim 4.1.5.1.	<i>Doğa ile İlgili Motifler, , Beriştam A.N., K Voprosu</i> o Proishojdenii Kirgizskogo Naroda, S 102	62
Resim 4.1.6.1.	<i>Kişi ile İlgili Motifler, , Beriştam A.N., K Voprosu</i> o Proishojdenii Kirgizskogo Naroda, S 103	63
Resim 4.1.7.1.	<i>Kumaşla İlgili Motifler, , Beriştam A.N., K Voprosu</i> o Proishojdenii Kirgizskogo Naroda, S 104	64

1. GİRİŞ

Her çağda halk sanatı insanların hayatı ve günlük işleri ile sıkı bir ilişki içindedir. Sanat insanların emeğinin ve güzellik anlayışının tacıdır.

Kalın koyun keçesine bakınca, ilk akla gelen terlikler, keçe çizmeler (valenki), asker paltosu (şinel) çoban kepeneğidir. Aynı malzemeden seçkin tuvaletlerin ve aksesuarların yapıldığını hayal etmek zordur. Son yıllarda narin, yarı şeffaf keçe ve fötr aynı keçe gibi gözüксе de, daha sıkı ve ince işlenen fötr - her zaman tasarımcılara ilham kaynağı oluyor. Günümüzde “bozüy” (Kırgızların çadı) duvarı gibi evi dış dünyadan örten yumuşak perdeler ve keçe mobilya doğuyor, üstelik sadece koltuk ve halı değil dolap bile.

Keçenin ısı saklama, gürültü ve nemi izole etme gibi özelliklerini insanoğlu çoktan keşfetmiştir. 20 yüzyılın ilk çeyreğinde eski Altay kabilelerinin mezarlıklarını inceleyen arkeologların ilk bulgusu giysi kalıntıları olmuştur. Beklenenin aksine bu giysiler hayvan postundan değil keçeyi andıran yapay bir malzemeden yapılmıştır. Bunlara benzer giysi kalıntıları, altın aksesuarları ile İskit kurganlarında bulunmuştur. M.Ö. 5-6 asırda İskitlerin ilahi giysileri yaptıkları bilinmektedir. Nuhun gemisinde, selden sonra hayatta kalan insanlar, ısınmak için saçlarından ve hayvanların yünlerini örerek giysi yapmışlardır. Asırlar sonra, bunların neslinden gelenler yünü kullanmaya devam etmişlerdir.

Çetin bozkır şartlarında yaşayan Orta Asya halkları için yün hayat demektir. Yünden ev, elbise, çorap ve at örtülerini yapıyorlardı. Macarlar aracılığı ile yün Avrupa'ya ulaşmıştır. Keçe yapımını resimleyen en eski resim Pompei'de bulunmuştur. Avrupalılar da yünsüz geçinemez oldular. Askerler de, krallar da yün giyiyorlardı.

Yün insanın doğumundan ölümüne kadar onun hayatındadır, tüm ülkeler ve toplumlar yünün ne olduğunu kavramışlardır. Bu en sıcak kumaşın kullanım

kolaylığı diğer özelliklerini unutturdu. Fötr şapkalar, paltolar (şinel), çizmeler (valenka)- son 200-300 yıldır dövölmüş yünden yaygın olarak yapılan eşyalardır.

Bu maddeye ilginin canlanması, bir zamanlar Avrupa'ya yünü tanıtan Macaristan'da başladı. 30 yıl önce bir avuç girişimci unutulmuş yünü başka maddelerle karıştırmaya başladılar - ipekle, dantel, alçı ve çiçeklerle.

1994 yılında Macaristan'ın Keşkeme şehrinde ilk uluslar arası keçe konferansı yapıldı. Yakınlarda Stuttgart'ta Katarina Tomas'ın 'Keçe' adlı kitabı yayımlandı. Gerçek keçe Rönesansı başladı.

Narin, yarı şeffaf keçe ağdan elbise yaratan Issey Miyake'nin ismi keçe ile sıkı anılmıştır. Gomme de Garsons birkaç yıl önce yarattığı bir koleksiyon yumuşak keçe tunik ve pantolonlardan oluşuyordu.

Edinburg'lu ressam Janetta Sendlers'in keçe koleksiyonunu 'Hayaletin mektupları' diye adlandırdı ve 'Brompton' Londra mezarlığında sergiledi: gri renkli giysiler, hayalet ve ölü dolu hayatı çağrıştıyordu. Giysiler güzel, doğal ve sıcaktı, onları podyumda veya dolapta görmek daha güzel olurdu.

1.1. AMAÇ

Çalışmanın amacı dar kullanım alanına sahip keçe eşyalardan bireysel sanat eserlerine geçme sürecinin analiz edilmesidir. Aynı zamanda keçenin hayatımızda yerini ve önemini incelediğimiz bu çalışmada keçe yapma yönteminin giysi tasarım sürecine, tasarımcının yaratıcılığına, giysinin kalitesine, kullanıma sürecine etkileri belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında, vücuda uyumu mükemmel olan keçe giysilerin çıkartılmasının yanı sıra dikişsiz keçe giysi tasarım tekniği olarak da yaratıcılığa katkıda bulunan bu yöntemin öneminin, tasarımcılar açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Ve sonunda elde edilen en önemli sonuç, keçenin bizzat tasarımcı tarafından şekillendirildiği bu yöntem sayesinde, tasarımcının dikişsiz estetik bir ürün yaratarak sanatsal özelliğe ulaşmasıdır.

Ayrıca keçe, özellikle sahip olduğu tüm potansiyeli tasarıma uygulayarak, dikişsiz giysilerin yapılmasını sağlamaktadır. Çalışma kapsamında 15 adet giysi tasarlanmış ve yapılmıştır ve uygulama aşamaları fotoğraflanarak konu hakkında görsel bilgi verilmiştir.

1.2. YÖNTEM VE KAPSAM

Bu çalışma kapsamında Kırgızistan'ın çeşitli yörelerinden orijinal, yeni veya eski tekstil ürünlerinin toplanmış, kütüphanelerde konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelemiştir.

Fakat maddi zorluklardan (pahalı uçuşlar ve bu araştırmalar için maddi kaynakların bulunmayışı) ve 2005, Mart olaylarının (Kırgızistan'da hükümet devrimi, ülkede siyasi istikrarsızlık, ekonomik zayıflama) ortaya çıkması sebebi ile daha geniş kapsamlı araştırmaların yapılması engellenmiştir. Ancak bunun gibi

olumsuzluklara rağmen tez-eser çalışması için gerekli olan kaynaklar ve malzemeler elde edilmeye çalışılmıştır.

Sovyet döneminde uygulanan iç siyaset gereğince milli ve geleneksel zanaat çalışmaları arka plana atılmış ve fazla değer verilmemiştir. Bundan dolayı, ülkede eski dönemlerde yaygın olarak kullanılan keçe, halı dokumacılık, ahşaplık, kuyumculuk, dericilik gibi zanaat kolları özel ilgilenenler ve devam ettirmek isteyenler dışında unutmaya yüz tutmuş. Dolayısıyla da zanaat kolları zamanında yeterince devam ettirilmemiş ve gereken değerler verilmemiş olduğundan bir araya getirilmemiş ve bireylerin ellerinde kalmıştır. Sovyet sisteminin dağılmasıyla beraber ortaya çıkan iktisadi krizler nedeniyle insanlar ellerindeki antik ve çok değerli eşyaları satmışlardır. Çoğu da yurt dışına götürülmüştür.

Son zamanlarda milli ve geleneksel zanaatları unutulmuş olan eski gelenekleri tekrar canlandırmak için birçok faaliyet bulunmaktadır. Eski nakışları, tuş kiyiz (nakışlı halı), keçe, alakiyiz (keçe halı) çeşitlerini yapmak ve korumak için çalışmalar yapılmaktadır.

Zanaatkarların günümüzde en çok üzerinde çalıştıkları ve kullandıkları malzemeler: ipek, pamuk kumaşları ve keçedir.

Çalışmamızda imkanların el verdiği kadarıyla yapmış olduğumuz incelemeler ve araştırmalar neticesinde ipek, pamuk kumaşları ve keçeleri kullanarak “ Kırk Kız” koleksiyonu oluşturulmaya çalışmıştır.

2. KIRGIZİSTAN TANITIMI

Kırgızistan- dağlık bir ülkedir: Tian-Şan ve Pamir-Altay dağlarının kesiştiği alan, dağlar arası vadilerin, geniş yaylaların ülkesidir. Akımlı nehirlerin, yüksek dağ göllerinin, bunların arasında Issık Göl İsveç gölleri ile yarışmakta – tüm bunlar ülkenin benzersiz güzelliğini teşkil ediyor.

198.7 000 km kare toprağı kaplayan Kırgızistan çok uluslu bir devlettir¹. Kuzeybatı ve kuzeyinden Kazakistan ile sınırı olan Kırgızistan, doğudan Çin; güneyden Tacikistan, güneybatısından Özbekistan ile çevrilidir². Toplam nüfusun % 53'ünü Kırgızlar oluşturmaktadır. Kırgızlar'dan sonra en büyük etnik grubu % 21 ile Ruslar teşkil etmektedir.Geriye kalan % 13'ünü Özbekler, % 132'ünü de diğer milletler (Ukraynalı, Alman, Tatar, Kazak, Uygur, Tacik, vb.) oluşturmaktadır.Diğer bir ifade ile ülke nüfusu içinde Türkler'in payı % 68'i bulunmaktadır³.

Sanatsal zevk ve geleneklerin gelişmesi çok eski dönemlere dayanmaktadır. Kırgız topraklarının bazen çetin, bazen şefkatli ve güneşli şartlarında halk

¹ Kırgız Sovet Ensiklopediyası, 23

²http://www.lonelyplanet.com/mapshells/central_asia/kyrgyzstan/kyrgyzstan.htm

³ Çağrı Kürşat YÜCE, **Türk Dünyası Temel Meseleler ve Çözüm Önerileri**, 76

sanatını icra ediyordu. Derin mavilik içinde yüksek dağlardaki yaylalar, çiçekli çayırlar ve masalsı dağ silüetleri, neşeli ve huzurlu ve hızlı deryalar ustaların yaratıcılığını kamçılıyordu.

2.1. KIRGIZ TARİHİNDE KEÇE TANITIMI

Kırgız milletinin oluşumu tarihin derinliklerine dayanıyor. M.Ö. 1.yüzyıl boyunca ve daha sonraları eski Kırgız kabileleri Enisey havzasında yerleşmiştir. Eski Kırgızların ataları 18.yy.da da Enisey’de yaşıyorlardı. Kırgızların Tyan-Şan dağlarında yaşadıklarına dair ilk güvenilir bilgiler 15.yy sonuna aittir. Günümüzde yaşadığı topraklara Kırgızların ne zaman geldiği ve Enisey ve Tyan-Şan’daki Kırgızlarla bağlantısı ilmin tartışma konusudur.⁴

Kırgız kültürüne Orta Asya halkları ile bağlantılarının yanı sıra karmaşık etnik tarihi yansımıştır. Kırgızların maddi ve manevi kültürünün bir çok elementleri Orta Asya’da Özbek, Tacik, Kazak, Uygur ve diğer komşularla uzun vadeli günlük işler konusunda ve kültürel etkinlikler konusunda etkileşimin sonucunda oluşmuştur. Son yüzyıl boyunca Kırgız kültürü Rus kültüründen de etkilenmektedir. Gelişme süreci ve tarihi kaderine göre akraba olan Sibiry, Ural, Kazakistan ve Orta Asya’daki halkların maddi kültürlerinde paralellikler M.Ö. 2 asırda kök salmışlardır, bu dönemde Andron Kültür çağını yaşayan Avrasya halkların kültürel türdeşliği bariz şekilde göze çarpıyor.⁵

Kızıl-Orda’da arkeolojik bulgularda keçe ve halı örneklerine rastlanıyor. Bu örnekler M.Ö. 7-5 asırlara ait. Arkeologlar O.A. Vişnevskaya ve M.İ.İtina incelemelerden sonra bulguları Sak kültürüne ait olduğunu ve “*Aral çevresindeki Sakların kültürünü İskit-Sibiry kültürüne*” ait olduğunu düşünüyorlar. Bu bulgular eski kabilelerde el sanatlarının gelişmiş olduğunu gösteriyor. El sanatların arasında, seramik ve metal eşya işleminin yanı sıra keçe ve halı üretimi mevcut olduğu

⁴ V.V.Bartold, **Kırgızı**, 25; A.N. Beriştam, **K Voprosu o Proishojdenii Kirgizskogo Naroda**, 62

⁵ Ç.Ç. Valihanov, **İstoriya Kazahskoy SSR** , 100-102, 123

görülyüyor. Örneğin 1960 yılında Tagisken türbe kazılarında bronz çivilere rastlanmıştır, S.P.Tolstoy'un tahminlerine göre halı ve işlenmiş keçe duvara asılıyorlardı.⁶

Meşhur İpek Yolu'nun bir kısmı Kırgızistan'ın topraklarından geçiyordu. Orta Çağ yazarları yazılarında Hazar ve Aral denizlerinden, Sırdarya havzasından ve Talas, Balasagın şehirlerinden bahsediyorlar. Bunun dışında seyahatler Talas'tan İrtiş'a kadar ulaşıyordu, daha ileri gidince Yukarı Enisey'in Hakaslarına kadar varılıyordu. Bu yolda seyahat eden tüccarlar zanaatkarların ürünlerini pazarlıyorlardı, özellikle halı ve keçe ürünlerini. Bu ürünler, özellikle, Çin'de ve Enisey'in etrafında büyük taleple karşılaşıyordu.⁷

Halk zanaatkarlığının asırlara dayanan gelenekleri vardır. Mesela, keçe üretimine bakalım. 1917 devrimine kadar Kırgızların hayatında keçe olmazsa olmazdı. Keçenin çok yaygın kullandığına dair belirtilere Kazak ve Kazakların sınır topraklarında yapılan kazılarda rastlanmaktadır.⁸

1929'da Altay'daki Yan –Uludağ derya kenarında Pazırık 1 yokuşunda yapılan kazılarda bulunan sade ve kaliteli yünden keçe örnekleri M.Ö. 5-3 yy. ait olduğu tespit edildi. Aynı yerde bulunan işlenmiş eğerin desen detayları asırlardır Kırgız desenlerinde yaşıyor.⁹

Kırgız dağlarda yapılan kazılarda keçe kalıntılarına rastlanmıştır. Saks kurganlarından çıkarılan M.Ö. 1 yy. ait bulguları analize eden K.A.Akişev: *“Besşatır kurganlarında bulunan keçe parçaları ve iplik parçaları, Sakların değişik keçe türlerini üretebildiklerini gösteriyor. Bunlardan, kaba, kalın, siyah keçe evleri örtmek ve yere sermek için kullandığını tahmin ediliyor ve düşük kalitede fotr*

⁶ S.P. Tolstoy, *Po Drevnim Deltam Oksa i Yaksorta* , 85

⁷ V.İ. Darkeviç, *Argonavti Srednevekova* , 55

⁸ M.P. Gryaznov, *Perviy Pazırıkkiy Kurgan*, 78

⁹ A.g.k.,80

andıran, ince yumuşak, beyaz keçe, giysi ve şapka dikmek için kullanılmıştır. Yün iplikle dikilmiş böyle bir keçe parçasını 1. Beşşatır kurganında bulduk.”- demiştir.¹⁰

Kırgızların taşınabilir evi - eski çağlardan gelen - bozyde, halk zanaatlarının geçmişte var olan ve hala yapılan ürünleri odaklanmıştır. Bozüyün dış kaplamasında kullanılan keçe, halı, değişik dekoratif ve ihtiyaç eşyaları, bütün bunlar halk ustalarının eserleridir ve öncelikle barındıkları mekanda yoğunlaştırılmıştır.

Fransız rahip Gilyom de Rubuk 13.asrın ortasında Orta Asya’da yaptığı seyahatte gördüğü Türk arabalarından bahsetmiştir. Ortaçağ seyahatisini keçe kaplı arabaların çokluğu, güzelliği ve süsleme tarzı şaşırtmıştır.¹¹

Arap seyahati İbn Batuta 14.asrın ikinci yarısında Kıpçakların topraklarında yaptığı seyahatte keçe (koşma) ve başka bir kumaşla kaplı arabalara (kibitka) rastlamıştır.¹²

Kırgızların bozy Avustralyalı diplomat Gerbertsteyn (16.asrın ilk çeyreği) ve Mangışlak yarımadasına dalgalar tarafından atılan İngiliz seyahati Jenkinson (16.asrın ikinci yarısı) kader oyunu ile Kırgızların bozyn anmışlardı.¹³

Bu kaynakların hepsi Kırgızların keçeyi, günlük hayatta, çok yaygın şekilde kullandığını gösterir. Keçenin yapımı, keçeden eşyaların üretilmesi, süslenmesi ve desenlerinin geliştirilmesi tamamen kadınların işiydi. Ekonomik şartların ve cinsi iç ayırımının sonucunda keçe yapımı ve işlenmesi tamamen kadınlara aitti, bunun dışında hangi zanaat türleri kadınlara özgü olduğunu araştıran Rus Bilimler Akademisi’nin araştırma heyeti (1768-1774 y.) kadınlara has iç alanlarını belirlemeyi başardı. Heyet yesi Falk’a göre ev işleri ve ocuk yetiştirmenin dışında “*kadınlara deve ve koyun yönlerinden ip bkerler, dikii dikeler, kumaş dokurlar, deri ve koyun*

¹⁰ K.A.Akişev-G.A.Kuşaev, **Drevnyaya Kultura Sakov i Usuney Dolim Reki İli**, 101

¹¹ A.İ. Malinina, **Proşloe Kazahstana v İstonikah i Materialah**, 29

¹² A.g.k., 70

¹³ A.g.k., 124,125

*postunu işlerler ve boyarlar; kalın koyun yününden keçe parçalarını hazırlarlar. “Burdük” (hayvan derisinden yapılan kap) hazırlarlar ve diğer bir çok işle uğraşıyorlar.”*¹⁴

Araştırma heyetinin başka bir üyesi Geori : “*Kırgız kadınları deri yapımı, dokuma, keçi yapımı ile uğraşıyorlar*” demektedir. Heyet başkanı Palas gözlemlerin sonucunda Kırgız usta kadınlar hakkında: “*onlar deri yapıyorlar, yünden kalın kumaş-“komlota” veya “armyak” dokuyorlar, yünde keçi yapıp boyanmış yünle renklendiriyorlar*” demiştir.¹⁵

Kadın emeğini içeren zanaatların sayısı çoktur. Bunların arasında bozüyün dış kaplamasını olarak kullanılan kalın keçenin, aplike edilerek veya dövülerek desen verilen tekemetlerin (halıların), kepenek, jerjastık (minderlerin), şabadan (keçeden kılıfların), ten (çuval), ayak kap (tabak-çanak kılıfı) ve başka keçe eşyaların yapımı vardır.

Motiflerin bu derece net tespit edilmesi eski geleneklere bağlıdır. Keçeden değişik eşyaların yapılmasında kadın başrolü oynamaktadır, desenlerin hiyerogliflerinde gizlenen sırrı anlatmaya çalışmaktadır. Mesela, halılardaki desenlerde hikaye gizlenebiliyor, giysilerde- desen kült-mistik kuvveti korumakta, özellikle savaş giysilerinde usta kadın her dikişi okuyarak, şarkı söyleyerek dikermiş. Böylece Kırgız deseni estetik fonksiyonları ve kült-mistik rolü ifade eden mana zenginliği taşımaktadır.

Orta Asya – Kazakistan bölgesindeki milletlerin milli giysilerini incelerken, 20.yy başında özellikle Kırgız ve Kazakların kıyafetleri yeni kesimden etkilendiği gözüküyor: belden kesilmiş, fırfırla süslenmiş elbiseler, komzollar (yelekler) gardıroplarda sağlam yer edindi.

Değişik bölgelerde yaşayan Kırgız ve Kazakların kıyafetlerinde farklılıklar vardı. Bu farklılıklar kültürel geleneklere, etnik bağlantılara dayanmakta. Özbek ve

¹⁴ A.g.k., 161

¹⁵ P.S. Pallas, *Puteşestvie Po Raznum Provinziyam Rossiyskoy İmperii*, 568-571

Taciklerle komşu olan kırmızı ve kazaklar pamuklu ve ipek kumaşı sık kullanıyorlardı. Nakışa, ziynet eşyalarına düşkünlük bu komşuluktan kaynaklanıyor. Kuzey Kırgızları ise Kazakların süslenmesine daha eylemlidir.

19.yy sonu itibarı ile her iki halkın kadın kıyafeti değişime uğruyor. Genç kızlar fırfırlı elbiseler giymeye başlıyorlar. Yaşlı kadınlar tunik şeklinde kesilmiş elbiseleri giymeye devam ediyorlar. Tören giysileri de aynı şekilde biçiliyordu. Kırgız kadınlar kışlık yayladan yazlık yaylaya göç ederken süslü bayramlık kıyafetlerini giyerlerdi: gümüş ve mercanla süslü beyaz türbanlar, nakışlı siyah kadife etekler (beldemci).¹⁶

2.2. KIRGIZ YÖRESİ KEÇE YAPIMI VE ÖZELLİKLERİ

Orta Asya'daki toplulukların hayat tarzı ürettikleri tekstilin türlerini belirliyordu. Göçebe topluluklar ezelden beri yabani ve ev hayvanların (koyun, keçi, deve, boğa) postlarını işlemişlerdir. Yün iplik ve keçe hayatın her dalında kullanılıyordu: bozüyün (taşınabilir ev) dış kaplamasında, ev eşyaları ve giysilerde. Keçe yapma teknolojisi en eski tekstil teknolojisidir. Belki insanlar yere serdikleri koyun ve keçe yünün kendiliğinden keçeleşmesi ile ilk keçeyi elde etmişlerdir. Sonradan evin duvarına ve tabanına serdikleri keçe parçaları desenli halılara dönüştüler. Keçe yapma tekniği tüm dünyada aynıdır: yün muşambaya veya kumaş parçasına seriliyor, kaynar su dökülüyor, rulo gibi sarılıyor ve dövülüyor.

Göçebe hayat tarzı Kırgız kültürünün özelliğini belirliyordu. Doğa ile devamlı ve uyumlu bağlantı, göçmenin emek karakteri, doğayı derinden algılama fırsatını yaratıyordu. Evin içinde ise eski teknoloji ile yapılan ilkel eşyalar vardı. Doğayı özel olarak algılayan ustalar, gözlemlerini yaratıkları eşyalara yansıtıyorlardı. Ev hanımının evinde kullandığı en yaygın pratik malzeme keçe idi. Isıyı muhafaza etmesi ve suya dayanıklı olması ile bu çok fonksiyonlu eş bulunmaz bir malzemedir.

¹⁶ N.M. Kalashnikova, *National Costumes at the Soviet Peoples*, 155

Bozüyün dış kaplaması, halılar ve giysiler bu malzemeden yapılıyordu. Keçenin elastikiyeti sayesinde Kırgız milli desenlerde yenilikler yaratıldı.

2.2.1. ŞIRDAK

Mozaik keçe halılar: Kırgızistan'ın bölgelerinde mozaik tekniği ile yapılan halılar değişik isimler taşımaktadır. Kuzey ve bitişik bölgelerde "şirdak", kuzeydoğu bölgelerin çoğunda "şirdak" ile birlikte "şirdamal", "tömöljün", "oyma teke" terimleri kullanılmaktadır. Kazak dilindeki "şirdamala" benzeyen "şirdamal" kelimesi Oş ilinin kuzey ve güneydoğu bölgelerinde ve Saruu, Kıtay, Munduz, Basız, Adıgıne ve Munguş Kırgızlarında kullanılmaktadır.¹⁷ Şirdak ve şirmek kelimeleri "şırık" kelimesinden kaynaklanmaktadır. Halıyı sağlamlaştırmak için elle, motif çizgisine uyumlu dikiş (şırık) yapılır, böylece motiflerin içinde bir motif daha oluşuyor. Şirdağın kalitesini tespit etmek için uzmanlar ilk önce ters tarafından dikişlerin titizliğine bakarlar.

"Şirdak" dörtgen şeklinde, ebatları 300/150 cm, 420/200 cm. arasında değişmektedir ve uzunluğu enin iki katıdır. Kural olarak şirdak orta alan ve kenarlardan oluşmaktadır. Şirdak motifinin yapım tekniğine bağlılığı, diğer keçe eşyalara nazaran daha çoktur. Genelde fon ve motif ayırımı yoktur. Aynı anda farklı renkte iki keçe parçasından kesilen motifler, şirdakta her biri diğeri ile eşit alan kapsıyor ve aynadaki yansıması gibi aynıdır. Bu fon ve motif eşitliği şirdağın sanatsal özelliğidir.¹⁸

Şirdak için iki tür keçe hazırlanır: astar için kaba ve ucuz yünden siyah renkli kalın keçe; ön taraf için - kaliteli yünden ince keçe. Beyaz keçeyi gereken renklere boyadıktan sonra, ön tarafları birleştirilerek ikişer ikişer dikerler. Motif çizildikten sonra usta kadın sivri makasla keçeyi keser. Şirdağın özelliği fonun ve motifin aynı alanda birbirini tamamlamasıdır, çift olarak biçildiğinin birbirinin içine giriyorlar

¹⁷ K.İ. Antipina, *Narodnoe Dekorativno-Prikladnoe İskusstvo Kirgizov*, 15

¹⁸ Bkz (17), Antipina, 15

dolayısı ile kalıntısız üretim sağlanmış oluyor. Karmaşık renkli şırdaklarda koyu ve açık renklerin karışımı, tek renkli şırdaklarda ise- zıt renklerle renk problemi çözümleniyor. Genelde, siyah/kırmızı, lacivert/kırmızı veya lacivert/yeşildir. Sarı/kahve rengi bileşimi daha nadir rastlanıyor. Kural olarak, siyah/beyaz renkte dalga şeklinde "su" motifi her zaman kullanılır.

Kırgız şırdağı belli bir kanuna uygun yapılıyor: Fon ve motif eşitliği, sadelik ve zenginlik: motif dekoratif olmalı. Şırdak değişik renklerde sıkı keçeden yapılıyor. Onlar birlikte toplanıyor ve motif kesiliyor. Renk bakımından sınırlı ve düz karaktere rağmen pozitif-negatif yerleştirme prensibi sayesinde elde edilen motif ihtişamlı gözükür.

Hazır halılarda fonun ve motifin uyumluluğu göz aldatıcı oluyor. Halının mozaik yapısı karmaşık renk bileşimleri engelliyor, ama bu teknikten dolayı halı major renklere sahip oluyor: kırmızı-lacivert, kırmızı-yeşil, kırmızı-siyah, kahve rengi-beyaz. Açık kırmızı rengin tercihi tesadüf değildir, bu renk doğanın canlı renklerini yansıtıyor: güneşin doğuşunu, kırmızı gülleri sembole ediyor.

Kenarlık bu renk kontrastını ve dekoratif görüntüyü vurgulayan, parçaların birleştiği yerde dikişi gizlemek için kullanılan şerittir. Kural olarak şırdakta şu motifler kullanılır: "koç boynuzu", "keçi boynuzu", "hayal" v.s.

Şırdak çok emek gerektiren ve karmaşık dizayna sahip, ama alakiyizden daha sağlam ve dayanıklıdır. Alakiyiz ortalama 20 yıl kullanılırken, şırdak 2 kat daha fazla, titizlikle kullanılırsa 100 yıla kadar kullanılabilir. Kadın usta hiçbir başka ev işine zaman ayırmadan şırdakla uğraşırsa 2 ay içinde bir şırdağı tamamlar.

2.2.2. ALAKİYİZ

Keçe yer halıları: Kırgızistan'da yaşayan tüm kabilelerde alakiyiz terimi kullanılmıştır. Alakiyiz – alaca keçe demektir. Keçe yer halılarını evde kullanmak için ve hediye etmek için yapılıyordu, genelde çocuklara ve akrabalara, düğün ve ev

hediyesi olarak. Hazır halılar katlanarak sandıkların üstüne diziliyor ve gerekli zamana kadar saklanıyordu. Halılarda genelde hayvanat dünyasından gelen desenler hakimdir: "boynuz", "kartal", "karga tırnak", "it kuyruğu" v.s. Bitkilerden kaynaklanan motifler azdır. En yaygın keçe halılarında - şırdak ve alakiyizdir, aynı malzemedен yapılmasına rağmen yapım tekniği, renk bileşimi farklıdır.

Orta Asya'da alakiyizi Kırgızlar, Özbekler, Kazaklar ve Türkmenler yaparlar. Farklı toplulukların ürünleri, renk bileşimi, kalınlığı, sıklığı ve motifi bakımından farklılık gösterirler. Bazen yapım tekniğinde de farklı halkların, hatta kabileden kabileye farklılıklar vardır: motifi döşeme yönteminde (yüz üstü veya tersi), ek malzemenin kullanımında (çiy hasır), dövme yönteminde (elle, ayaklarla, evcil hayvanların yardımı ile). Alakiyizlerde "koç boynuzu", "yabani kuşların tırnağı" gibi hayvansal motifler ve özel manası olan geometrik simgeler çoğunluktadır. Kırgız ve Türkmen halıların motif çizgileri dağınıktır. Özbek ve Kazak alakiyizlerinde ise desen motifleri nettir. Bunun sebebi motif döşeme yöntemindedir. Orta Asya'da bir tek Türkmen alakiyizlerin astarı koyu veya açık renk olabiliyor, bunun sebebi motifi alttan döşemesidir. Ustalar ters tarafını da basit bir motifle, noktalar veya çizgiler şeklinde süslüyorlar.¹⁹

Bu halıların yapım tekniğinde orijinal bir şey yoktur. Tüm Orta Asya halklarında aynıdır. Son baharda kesilen yünden hafif dövülerek yapılan kahve ve gri renkte keçe parçası çiyden yapılan muşambaya seriliyor ve üzerine tecrübeli usta kadın önceden hazırlanmış yumuşak, temiz, çeşitli renklere boyanmış yün ile tasarlanan motifi yerleştiriyor. Yün döşenirken usta kadın bir elinde gerekli renkte yünü tutuyor, diğer eliyle çekerek motifi zemine koyuyor ve üstünden bastırıyor.

Usta kadın yardımcıları ile motifin esas çizgilerini yerleştirir. Yardımcılar usta kadınla birlikte hareket ederek belirlenen motifin iç alanlarını doldururlar. Motif döşendikçe, tamamlanmış yerler rüzgarla bozulmasın diye kumaşla örtülür. Alakiyiz yapılan alanı rüzgardan korumak için bazen suni duvarlar yapılır. Motif yerleştirilen

---

¹⁹ Bkz (17), Antipina, 17

keçeyi sıcak su serpidikten sonra altındaki çiy ile birlikte rulo haline getiriyorlar ve ayakları ile vurarak yerde döndürüyorlar, sonra keçe gerekli sertliğe kavuşana kadar ellerle dövme işlemi devam ediyor.

Alakiyiz yapımının değişik yöntemleri de var. Bunlardan biri şöyle: ince renkli keçeden kesilen motif yumuşak, tam hazır olmamış keçenin üstüne yerleştirilir ve dövme işlemi yapılır. Bu yöntem kazaklarda çok yaygındır.²⁰ Alakiyizler değişik ebatlarda yapılıyor: 300-110 cm.den 400-230 cm. kadar değişebilir. Alakiyiz orta alan ve sade veya desenli kenarlıktan oluşur. Alakiyiz motifi şırdağın motifine çok yakındır, ama yumuşak hatlara sahiptir

Günlük düzende ala kiyiz, kadınların el işi veya ev işlerini yaptığı evin girişindeki odaya serilir, yaylada bozüyün içine serilir.

2.2.3. BOZÜY

Keçe halı Orta Asyalı göçebe kabilelerin taşınabilir evi - bozüyün- temel parçasıdır. Avrupalı tasarımcılar halılarla ilgilenmeye başladıklarında, halı yapma tekniği ile keçe yapma tekniğinin benzerliğinin yanı sıra, onlar keçenin belirli farklılıklarla orijinal kaynaklarına rastladılar. Onlar keçeyi bir renge boyadıktan sonra, başka renklerle veya madde ile kombine ederek dekoratif eşyaları yaptılar. Bozüyün dış ve iç döşemesinde keçe temel madde idi.

3.1. GELENEKSEL KIRGIZ EL SANATLARINDA KEÇE

Binlerce yıllık tarihi boyunca, Orta Asya'yı, içinde değişik kültürlerin kaynaştığı kazana benzetebiliriz. Eskiden beri Orta Asya'da yaşayan halkları iki

²⁰ E.A. Masanov, **Kazahskoe Voyloçnoe Proizvodstvo Vo Vtoroy Polovine XIX i Naçale 20 Veka**, 115

gruba ayırtabiliriz: göçmen ve yerleşik halklar, bazıları ise karışık – yarı göçmen, yarı yerleşik. Modern Kırgızlar, Kazaklar, Özbekler ve Türkmenler oluşturan eski Türk kabileleri göçmendi, hayvancılık ve avcılıkla geçiniyorlardı.

Kültürü, gelenekleri ve dili Farsça konuşan topluluğa benzeyen Tacikler Orta Asya'da modern kültürün, özellikle Türklerin kültürünün gelişmesine etkili olmuşlardır. Tarımla uğraşan Taciklerin ve yerleşik Özbeklerin köy ve şehir kültürü gelişmişti ve ticari gelenekleri vardı. Orta Asya kültürünün şekillenmesine Çin, Hint ve Rusya'nın (14.yy.dan itibaren) etkisi olmuştur. Orta Asya'dan geçen, Avrupa ile Çini bağlayan İpek yolu da önemli rolü üstlenmişlerdir.

Geçmişte ihtiyaç eşyaları yapmak için en yaygın malzeme keçe ve koyun yününden iplikti. Kırgız keçe eşyalar-halı, çanta, ev gereçlerini saklamak için çuvallar ve dekoratif eşyalar hayvancılıkla uğraşan Kırgızların günlük hayatında kullandığı vazgeçilmez eşyalardır.Keçe Kırgızların taşınabilir evi – bozüyün - ana malzemesidir, bozüyün dış kaplamasında, iç dekorunda ve ev eşya yapımında kullanılıyor.²¹ Keçe çok eski zamanlarda en çok kullanılan malzeme idi.

3.1.1. KEÇE TANIMI

Keçe hakkında genel bir tanımlamaya ulaşmak için bunları aktarmak gerekmektedir.

Eski Türklerin hayatında “**keçe**” büyük yer tutmaktadır.”**Yurt**”ların etrafına ve içine döşenen **kidiz> kiyiz-keyiz→”keçe”**dir.²²

Ayrıca Kırgız, Başkurt, Karaçay ve Anadolu Türkçe'sinde **kiyiz**; Karayim Türkçe'sinde **kiyiz** ve **kıyız**; Kazak Türkçe'sinde **kiyiz** ve **keyiz**; Tatar Türkçe'sinde **kgiz** ve **kiyez**; Çağatay Özbek ve Uygur Türkçe'sinde **kgiz**, Truva Türkçe'sinde **kidis** olarak geçmektedir.²³

²¹ Bkz (17), Antipina, 13

²² Sir Gerard CLAUSON, *An Etimological Dictionary of Pre – Thirteenth Century Turkish*, 707

²³ Osman Fikri SERKAYA, *Eski Türk Metinlerinde Keçe ve Halı*, 271

Brokgauz'un ve Efronun *Küçük Ansiklopedik Sözlüğü* nde:”**Keçe**-karışmış, sıkı örülmüş hayvan kılı veya yününden oluşan özel kumaştır. Sıkıştırma, sarma, dövme v.s. yöntemlerle yünden yapılıyor. Yumuşak keçe eşyalar- şapkalar- kürk hayvanlarından elde ediliyor.(kunduz, sincap) Kürkleri temizleniyor, taranıyor, bazen kılları düzleştirmek için özel sıvı ile ıslatılıyor, sonra kıllar kesiliyor. Rusya'da keçe genelde koyun yününden evlerde "şertobit" veya "şapoval" tarafından yapılıyor. Keçe yapılacak yün yıkılıyor, ayıklanıyor, taranıyor, kalın bir kumaşa yayılıyor üzerine kaynar su serpiliyor, önce ellerle sıkıştırılıyor, sonra kumaşa birlikte rulo şeklinde sarılarak dövülüyor. Yün biraz sıkıştırıldıktan sonra kumaştan çıkarılıyor ve ara sıra ıslatılarak dövülmeye devam ediliyor. Ustanın marifeti malzemeyi eşit dağıtmakta ve eşit dövmektedir. Keçe eşyalar, parçalardan dikiliyor veya dövülerek yapılıyor, mesela keçe çizmeler.

Keçe makinede de yapılabilir. Keçe yapan makinede keçe yapılırken yün kumaşa seriliyor, oklaların altından geçiriliyor, ara sıra buhara maruz bırakılıyor.²⁴

Büyük Sovyet Ansiklopedisi: **Keçe** (türk) - sıkıştırılan, ısı ve ses izole eden malzemedir. Dövülerek elde edilen keçenin çok çeşidi, özelliği ve amacı vardır. Yün ve yünle başka bir maddenin karışımı ile yapılan keçeler vardır ve kimyasal maddelerden yapılan keçe vardır.

Keçenin esas tipleri:

- a) Protezlerde, müzik, aletlerinde, maden parlatmada, kağıt ve tekstil makinelerinde, uçak, traktör, araba parçalarında kullanılan sıklığı 0,009'dan 0,45 gr/sm³ olan teknik keçe (kaba, yarı kaba ve ince yünden yapılır).
- b) Kişisel kullanımda, ayakkabı, tabanlık, kullanılan keçe.
- c) İnşaat - dış taş duvarların ağaç kısımlarını kalınlaştırmak; kapı ve pencere kutularında, toplama evlerin parçalarının birleştiği yerlerde kullanılıyor.²⁵

Keçe, protein bazlı (hayvan ve insan kılı) doğal elyafın su, sabun ve basınç uygulanması ile kilitlenip çekme yapmak suretiyle kenetlenmesinden oluşan tekstil

²⁴ <http://www.cultinfo.ru/fulltext/1/001/007/022/22505.htm>. **Maly Ensiklopedičeskiy Slovar Brokgauza i Efrona** , 1658

²⁵ <http://www.referatu.ru/1/14/783.htm> **Bolşaya Sovetskaya Ensiklopediya**, 854

ürünü; kumaştır. Yün elyafının balık pulları, çatı kiremidi gibi dizilmiş doku yapısındaki tırtıklı yüzeyi kıllarının kenetlenip düğümleşmesinin ana sebebidir. Bu kilitlemenin hızının artmasında su ve sabun katalizör olarak, tepme/dövme ise ana unsur olarak görev almaktadır.

Keçe dokunmamış kumaşlar sınıflandırılması altında incelenir. Yün elyafının doğada, hayvan derisi üzerindeki koruyucu unsurunu düşünürsek bitmiş ürün keçeninde, yaşımdaki koruyucu işlevselliğini kavrayabiliriz.

Yün endüstrisinin kaçındığı, yenmek için teknolojisini geliştirdiği, elyafın zaafı olarak nitelendirdiği bu özelliğinden kırsal bölge ve göçer kültürler yararlanıp, sanat ürünü bile yaratmışlardır.

Kırpılan yün ayıklanarak sınıflandırılır. istenmeyen bitkisel diken, çalı çırpı ve pislikler ayıklanırken, amaca göre kıllar sınıflandırılır. Kepenek, yer sergisi halı gibi sert ve dayanıklı ürünler için hayvanın en dış postundaki kaba ve sert kıllar kullanılır. Daha yumuşak keçe ürünleri için orta katmandaki, (bu vücut sıcaklığının korunmasını sağlayan ara tabakadır) yumuşak kıllar kullanılırken, tenine en yakın olan ve havalı, izolasyonu sağlayan en yumuşak en ince kıllar (içtabaka) ise, en yumuşak keçe yapımında kullanılır.²⁶

Keçe yapımında lifin incelik, uzunluk, dayanıklılık gibi fiziksel niteliklerinden biri olan keçeleşme: merinos kaba karışık yapağı, tiftik, deve yünü vb. keratin yapılı liflerde görülür. Bu özellik ipekte, bitkisel, madensel ve kimyasal liflerde yoktur.

3.1.2. KEÇE YAPILIŞI

Hasır yünü üç kat serdikten sonra yapılacak ürünün şekline göre sıcak su veya sabunlu su serpilir. Muşamba ile birlikte rulo yapılır, sıkı şekilde bağlanır ve ayaklarla dövülmeye başlar. Keçe dövmek (İngilizce Felting, almanca filzen)-Avrasya steplerinde, Tibet, Pamir, Altay, Kafkas, Karpat, Balkan ve ön Asya (İran, Afganistan) dağlı bölgelerde hayvancılıkla uğraşan kabilelerde keçe elde etmenin

²⁶ http://www.selcukgurisik.com/metin_tr.html#4

yöntemidir. Keçe dövmek için gereken esas malzeme koyun yünüdür, kuzu, deve ve keçi yünü ve at kılı, büyük baş hayvanın tüyü ile karışım yapılabilir.

Yünü dövmeye hazırlık.

1. aşama: temizleme, yıkama, kurutma

2. yünü tarama

1. *Yünü temizleme, yıkama:*

a) Yıkamadan önce ıslatılıyor, bastırılıyor, sirkeleniyor. En fazla 1.5 saat suda kalıyor. Suda elle ovalanıyor. Su soğuk olmalı, sabaha kadar kalabilir, pislik dibe çöker.

b) bir ölçek suya karbonat katıyoruz, 30-40 derece sıcaklıkta bir ölçek suyu katıyoruz. Islatılan yünü sudan çıkarıyoruz, ızgaraya asıp suyunu akıtıyoruz, sonra hazırladığımız suya yünü koyuyoruz. Eritilmiş sabun veya deterjanı katıyoruz, bazen şampuan kullanılabilir. Üsten yumuşak hareketlerle, çitilemeden yıkanmalı.

c) sabunu gidene kadar durulanmalı, sudan çıkarıp kurumak için serilir. Yün temizlenmemişse, aynı prosedür tekrarlanır.

Dövme esnasında 40-50 dakikalık aralıklarla değişim yapılır. Avrasya göçmenlerinde sonbaharda kesilen yünden yapılan keçe daha değerli, ilkbaharda kesilen yünün keçesine göre. Keçe dövmek birkaç aşamadan oluşuyor: ilkin güneşli kuru havada yün uzun ince sopalarla dövülüyor, su veya sut serpiliyor (yünü sıkılaştırmak için), rulo şeklinde sarılıyor (oklava yardımı ile veya ipli), rulo deri, kumaş veya çiy muşambaya (kamışı andıran bitkide yapılan muşamba) sarılıyor. Bu rulo atlıların yardımı ile (1 km. mesafede 10-15 kere) veya iki grup insanın karşılıklı elleri ile birbirine itmek sureti ile işlem yapılıyor, bu esnada arada bir rulo açılıp düzeltiliyor. Bu şekilde iri keçe parçaları elde ediliyor (5x5m, 4x4m.) bozüyün dış kaplaması için kullanılıyor. Ev eşyası ve ayakkabı için kullanılan küçük keçe parçalar elde dövülüyorlar

2. Yünü tarama aşaması:

Tarama aşaması elde, sanayinde veya tarama aletinde yapılabilir. Keçeyi düzgün, eşit keçe elde etmek için değil, keçenin genel durumunu tespit etmek için taralar. Yün yıkandıktan sonra çubukla çırpılmalı veya makineden geçirilmeli. Her kalitedeki yünde uzun veya kısa telleri vardır. Bazı durumlarda yün kesilebilir, ama bazen kesilmemeli. Bu ustaya, makinenin ve yünün durumuna bağlıdır.

Hazır keçeyi sağlamlaştırmak için muşambadan çıkarıldıktan sonra elle ek olarak dövülür. Gereken kalınlıkta parçayı elde ettikten sonra parça sıcak suda yıkanır, soğuk suda durulanır. Kuruduktan sonra işlemlere devam edilir.

İşlenecek olan yünlerin sağlıklı hayvanlardan alınmasına dikkat edilmelidir. Temiz mekanda kırılmalıdır. Yünleri kalitesine göre üçe ayırmak mümkündür:

1. kalite: çok temiz, tüy.
2. kalite: daha düşük kalite.
3. kalite: kötü kalite üst kısmı,artıklar.

3.1.3. BOYAMA

Keçenin doğal renkleri - beyaz, siyah, gri, koyu, alaca. Keçe desenlemenin çok yöntemleri vardır: renkli deri parçaları, kumaş ve renkli keçe ile applike, renkli iplikler ile dikiş ve nakış (Merkez ve Orta Asya), boyama (Kafkasya ve Orta Asya).

Beyaz keçeyi değişik durumlarda kullanırlardı, mesela yeni hükümdarı havaya kaldırmak için (Moğollar, Kazaklar), düğünde damat ve gelin beyaz keçeye oturtulurdu, ölü gömülen yere de beyaz keçe serilirdi.

Yün ipliği, kumaşı ve keçeyi boyamak için Orta Asyalı ustalar yerli bitkisel ve mineral boya kullanırlardı. Bitkilerin kökünden, kabuklarda ve meyvesinden aşağı yukarı tüm renkleri elde ediyorlardı. Sadece Hindistan'dan ve İran'dan getirilen indigo ve purpur rengini yapamıyorlardı. Sanayinin gelişmesi ile 19.yüzyılda zanaatkarlar yapay boya kullanmaya başladılar.

Boyalar Rusya'dan ve Avrupa'dan getiriliyordu. Bu durum tekstil ürünlerinin rengini değiştirdi, onları daha yoğun daha parlak renklere kavuşturdu. 20.yüzyılın sonuna doğru natürel boyamanın geleneksel tarifleri kayboldu diyebiliriz.

Keçe için hazırlanan yünler iki türlü boyanmaktadır; birincisi,yün elyafının direkt olarak istenilen renklere boyanması, ikincisi ise; daha önceden yapılan beyaz nakışlık keğelerin boyuna doğru,istenilen ende veya kalınlıkta,ince uzun şeritler kesilerek,bu şeritlerin boyanması işlemidir.

Bu boyamalarda yine kimyasal veya tabii Mordan (boyanın yüne iyice sabitleşmesi için kullanılan yardımcı maddeler şap,tuz, saçıkbırıs vs) lar kullanılarak boyama yapılmaktadır.

1. Maden tuzlarından hazırlanacak karışım.

Kullanılacak maden tuzları:

1. Kalsiyum
2. Bakır
3. Çinko
4. Kvars
5. Demir
6. Ammonokaliyumlu kvars
7. Olvo
8. Demiramonyaklı

2. Otlardan karışım.

1. Kalendula 0,5 kg
2. Isırgan otu 0,5 kg.
3. şipovnik 2 kg.
4. Zveroboy 0,5 kg.
5. Nane 0,5 kg.
6. Mojevelnik 1,5 kg.

7. Polin 1 kg.

1 litre suya 10 gram metal tuzları karıştırılmalı.

Her otu sıcak su dökerek sabaha kadar bekletilmeli. Yün, keçe ve iplik boyanmak için hazırlanır. Temizlenmiş keçe karbonatlı yumuşak suda yıkanır. Sirkeli suda durulanır. (10 litre su - 1 yemek kaşığı) Suyu akana kadar bekletilir. Boyamak için büyük geniş emayeli kaba ihtiyaç olacak. Dünden ıslatılmış otlar ateşe konulur, kaynatılmadan bir saat ateşte tutulur. Sonra süzülür, 1 litre karışım maddeni tuzla karıştırılır. Mesela nane ile bir rengin 8 türü elde edilebilir.

1. Doğal nane, boyama süresi 30 dak. Renk: krem
2. Doğal nane+kaliy, 30 dak. Renk: krem
3. Doğal nane+bakır sernokislaya, 30 dak. Renk: hakki
4. Nane pereçnaya+çinko, 30 dak. Renk: krem,hakki
5. Nane perechnaya+kvası xromokaliyeviye, 30 dak. Renk: açık krem rengi
6. Nane+demir 2 sernokisloye 30 dak. Renk: koyu gri
7. Nane pereçnaya+ammomokaliyeviye, 30 dak. Renk: krem
8. Nane +olovo dvuxloristoye, 30 dak. Açık sarı
9. Nane+ demirammino 30 dak. Renk

Her boyama yapıldıktan sonra keçe sirkeli suda durulanmalı. Diğer otlarla boyama aynı şekilde gerçekleşiyor.

3.1.4. DESEN

Desen – çok güzel sanatsal mirastır, halkın iradesi ve fantezisini ifade eden Kırgız dekorunun esasıdır. Yaratılan her eşya desenle süsleniyor, her yerde motif düşünce, yaratıcılık, bilgi ve anlayışla yapılıyor. Desen – ayrı bir dünya, dekorun özel bir parçasıdır. Yaş, sanat dalı, sanatsal ifadeye göre farklıdır, Kırgız deseni sade, kısa ve az sayıda olmasına rağmen yoğun ve çok yönlüdür.

Halk sanatının her dalında kendi varsayımları, kendi deseni vardır. Mesela, nakışta desen oldukça dinamiktir. Halk çalışmalarında yeni görünüm, yeni versiyonlar, sayısı belirsiz orijinal kompozisyonlar oluşmuştur. Dokumacılıkta veya kuyumculukta desen şekilleri sabit, figürlerin bir araya getirilmesi çeşitlendirmeler daha ciddi ve açıktır.

Kırgız dekor sanatının temelini oluşturan desen motifleri, büyük ve okunaklıdır, onlar yumuşak hatlara sahiptir. Bu sanatta bariz ritim, fon ve motifin eşitliliği (keçe eşyalarda), desen motiflerinin geometrik veya bitkisel karakteri özgüdür. Sanatın birçok dallarında yerel özellikler gözleniyor.(nakış, keçe eşyalar, dokuma, takı v.s.) Maddi kültürde olduğu gibi Kırgız el sanatında kuzey, kuzey-batı ve güney kompleksleri belirgindir. Kırgız motiflerinin ismi ilgi çekicidir. Doğayı, günlük hayat ve maddi kültürü, hayvan ve bitki dünyasından gözlemlerini içeren halk profiline zengin dünyasını açıklıyor. Bu adların çoğunun ifade ettiği olay ve eşya ile motifin bağlantısını ilk bakışta fark etmek zor veya imkansız olan isimler çoktur ve eski geometrik karakterdedir. Bu motif, A.Romm'un dediği gibi, *“onlar müzik gibi, hayal kurmak için geniş alan bırakıyorlar, değişik şekilde yorumlanabiliyorlar.”*²⁷ Aynı motif yorumlanarak, türlü şekil alıyor, birbirini devre dışı bırakan türlü anlam taşıyabiliyor.

Motif ismini söylerken usta kadınlar önceki nesilden duyulan bilgilerin dışında benzetmeden yola çıkarak yeni isimler yaratıyorlar. Daire, kare, rozet, bukle, dalgalı çizgi v.s. geometrik motifler sade hatlarından dolayı değişik eşyalarla bağdaştırılabilir. Mesela, daire veya halka, güneş veya ay, göz veya kase, düğme ve tepsiyi andırabilir.

Desen ve motiflerin halk arasındaki isimleri çeşitlidir. Çoğunlukla bunlar eskidir ve çevresini yansıtır: hayvan ve bitki dünyasını, göçebe hayatın eşyalarını. Halk sanatının her dalında eski motiflerin esas desen varyantları çoktur. Bunların

---

²⁷ Bkz (17) Antipina, 139

arasında, mesela, “boynuz” – spiral veya bukle şeklinde koç boynuzunun stilize edilmiş çizimi; iki yanında dallar çizilen eğri çizgi şeklinde “hayal” motifi halk arasında seviliyor; üç çıkıntı ve bir temelden oluşan motifi usta “karga tırnağı” diye adlandırıyor.²⁸ Motiflerin eski adları yavaş-yavaş unutuluyor. Yeni fikirleri içeren yeni desenler doğuyor.

Değişik zamanda kayıt edilen Kırgız geometrik motifleri yedi gruba ayırabiliriz.

- Birinci grup geniş kapsamlı olup hayvan alemi ile ilgili isimleri içeriyor. Ama bu motiflerin arasında hayvan adını ihtiva eden isimlerin az olduğunu belirtmemiz gerekir. Mesela, yılan, karınca, yarası, akrep, sümüklü böcek, örümcek v.s. Hayvanın vücut parçalarını içeren motifler daha çoktur. Mesela, boynuz, kanat, ayak, boyun, kuyruk, tırnak, but, omurga, çene, karın, kaburga v.s. ve hayvanların bıraktıkları izlere göre de motifler türemiştir. (Resim 4.1.1.1.)
- İkinci grup, bitki dünyası ile ilgili motifler içeriyor. Burada da bitkilerin adlarından ziyade, bitkilerin parçaları daha çok isimlerde kullanılmıştır. Mesela, çiye çiçeği, çiçeğin tacı, yaprağı v.s. (Resim 4.1.2.1.)
- Üçüncü grupta, ev eşyası ve kültürel simgelerden oluşan motifler yer olmaktadır. (Resim 4.1.3.1.)
- Dördüncü grupta soyut motifler yer almaktadır. İfade ettikleri motifin tam karşılığı doğada olmadığı için dolaylı motifler kullanılmıştır: karmaşık, eğri, kapalı, tam, koşan, yarım, atlayan, yüzen, yandan kesilmiş, yapımı zor veya soyut kavramlardır. (Resim 4.1.4.1.)
- Beşinci grup, doğa ile ilgili motifleri içeriyor. Mesela, güneş, güneşin nuru, ay, hilal, yıldız, bulut, pınar, derya, su vs. (Resim 4.1.5.1.)

²⁸ K.İ. Antipina, *Narodnie Sokrovişa Kirgizii (Kırgızdın Eldik Kençi)*, 18

- Altıncı grup, insanlarla ilgili motiflerdir. Mesela, kaş, baş, dudak v.s. (Resim 4.1.6.1.)
- Yedinci grup, kumaşlarla ilgili motifleri içerir. Mesela, Çiçekli basma kumaş motifleri, ipek motifi, Özbek ipeğinin deseni v.s. Bazen motifler milletin veya kabilenine göre isimlendirilebiliyor: Karakalpak motifi, Rus motifi veya Kırgız motifi. Bu isimlerin eskiden geldiğini tahmin edebiliriz ve motiflerin kaynağına ışık tutabilirler ama günümüzde bu eski isimlerin tespit edilmesi zordur. (Resim 4.1.7.1.)

Eşyaların sanatsal görüntüsünü desenin karmaşıklığı sağlamıyor. Kompozisyonda yer alan desenlerin form veya motifin sıralanması, ritmi mühim rolü üstleniyor. Ustalar yoğun taze, tatlı renge ulaştırmaya çalışırlar. Milli eşyaların hayat dolu rengi buradandır. Geçmişte bitkisel boyalar bunları çok iyi yansıtıyorlardı. Yapay boyalar (19çyy başlayarak) renk çeşidini zenginleştirdi, ama kalite düştü. Sönük, pastel renkler veya çok parlak renkler Kırgız sanatına yardımcıdır.

Desen gibi çizim sıralamaya, renk lekelerin ritmine, fon ve motifin zıtlığına dayanan sonsuz versiyonları vardır. Asırlardır halk tarafından geliştirilen sanat ilkeleri Kırgızların bir sanatına özgüdür. Melodilerin zenginliği kulağa nasıl zevk sağladığı gibi renk ve desen örgüsü insanın göz zevkini artıran renk senfonileri alim halk tarafından yaratılmıştır.

Kırgız sanatının incelemeleri gösteriyor ki onun tüm dalları, malzemeleri, teknik yöntemleri ve desen motifleri eskiye dayanıyor. Mesela eski tuş-kiyizleri eskiden yapıldığı ve kırmızı kumaştan applike veya renkli yünden nakışla süslendiği tespit edilmiştir, keçe eşyalara desen işlenirken kullanılan eski yöntemde süt ile motif çiziliyordu ve yün iplikle dikiliyordu. Keçe eşyalardaki en eski motiflerden spiral, daireler, zigzaglar, paralel çizgilerdi; bu motiflerin aynısı deri ve ağaçta kullanıldığı da tespit edilmiştir.²⁹

---

²⁹ Bkz. (17), Antipina, 140

Renk ve motif kompozisyonu bakımından keçe eşyalar, dekor el sanatının diğer dallarına ait yerli ustaların elleri ile yaratılan eşyalarla bağlantılıdır. Çiy bitkisinden motifli halılar, ağaçtan süslemeli sandıklar, bozüyün keçe dış kaplamasını tutturmak için kullanılan motifli şeritler, nakışlı eşyalarla birlikte halk fantezisi ile sanat eserine dönüştürülen keçe ürünler parlak ve uyumlu kompozisyon oluşturuyor. Günümüzde keçeden üretilen ürün çeşitleri az ise de vazgeçilmezdir. Kırgız Devlet Müzesi'nde Kırgızistan'ın tüm bölgelerinden toplanan keçe eşyaların koleksiyonu vardır. Bunlar bozüyün örtüleri, alakiyiz, şırdak halılar çeşitli mutfak eşyalarını saklamak için kullanılan heybeler ve hurçlar. Alakiyiz ve şırdak milli sanat başarılarının en iyi örneğidir.³⁰ Onlarda geçmişin ve bugünün motifleri yaşatılıyor, evler döşeniyor, evin huzuru sağlanıyor, çeyize veriliyor ve diğer milletlere satılıyor. Türkü ve folklorla bağlantılı olan Kırgız deseninin başka milletlerin sanat dalları ile ortaklıklar vardır.

Günümüzde de sanatın her dalında desen gelişimini devam ettiriyor. Desen kanalı hızlı bir şekilde gelişmeye müsaittir.

---

³⁰ Bkz, (28), Antipina, 18

3. KOLEKSİYONDA KEÇE YÖNTEMİ

Kültürel değerlerin globalleşmesi ile Kırgızistan'da toplumun modernleşme süreci devam etmektedir. Bu olgu modern toplumun taleplerine cevap veren, yeni değişen sanata fikirleri yönlendiriyor. Aynı zamanda manevi değerler milli miras ve gelenekler bağımsız oluşamaz. Tüm bunlar dekor sanatının amaçlarını tespit ediyor. Yeni şekilleri oluşturan milli teknoloji, ulusun manevi gelişiminin kökünde yatan mitolojiye dayanarak kendini yeniliyor.

Keçe yapımı göçebe kabilelerin dünya kültürüne katkısıdır. Keçe eşyalar (ayakkabı, şapkalar, çantalar, ter bezi, yerleşil kabilelerde geniş kullanıma sahip. Tekstilde ve kimya sanayisinde kullanılan ince keçe fötr bir çok ülkede üretilmekte. Avrupa'da keçe üretimine modern teknolojiler eklenmiştir. Antik çağdan beri keçeyi sıkılaştırmak için oklavalardan geçiriyorlar. Romanya'da huni şeklinde tahtadan yapılan büyük kabın içinde yün sıcak suyun akımı ile sıkılaştırılıyor. Modern kültürde keçe ve fötr dar kullanım alanına sahip - kadın şapkası üretimi, kalınlaştırmak için astar yapılıyor v.s., sanayide ise sentetik maddeler daha çok kullanılıyor.

Keçenin ev içinde kullanılması müthiş sıcak bir ortam yaratıyor. Günlerce keçe ile uğraşan her ressam çalışmalarına duygularını ve hayallerini katıyor. Keçe sadece pratik bir malzeme değil, onun görünmez gücü ile insanoğlunun tarihi boyunca hayatını şekillendirdi. Cengiz hanın seyahati esnasında keçe onun için sihirli özellikleri olan bir madde idi. Bu kaba malzeme askerlerini koruyordu. Roma'da kullar özgürlüklerine kavuştuklarını ifade etmek için keçe şapkalar giyiyorlardı, keçe hayatın simgesi idi.

Akrep, tarantula ve yılan keçeden kaçarlardı, bu husus eski göçmenler için olduğu gibi modern turistler için de avantajlı bir durumdur. Keçe, insanoğlunun en erken kullandığı malzemedir. Milattan önce keçe insanın hayatına girmişti. 1929'a iki Rus arkeolog Sibiry'a da keçe buldular. Altaylılar günlük hayatta keçeyi halı, at

teçhizatı olarak kullanıyorlardı, bunun dışında erkekler, kadınlarda keçeden ayakkabı giyiyorlardı. Keçe aynı zamanda dekoratif malzeme idi, onunla evlerini süslüyorlardı. Keçe Macaristan aracılığı ile Avrupa'ya ulaştı. Verekundus, Pompeya'da bulunan resimlerde keçe yapanlar çizilmiştir. Keçe eşyalar ilkin kuzey Avrupa ülkelerinde kullanılmaya başladılar. Doğumundan ölümüne kadar keçe insanoğlunun hayatındaydı.

İnsanoğlunun hayatının her dalında keçe faydalıyı, mesela keçeden paltolar, şapkalar, çantalar, halılar, perdeler, çuvallar yapılıyordu. Keçe her konuda mutlak rahatlık sunuyor. Keçeye dokunuş bize bozkır atlarını, açık havada hayatı ve yabani kabilelerin ateşini hatırlatır.

Meri Burket 2000 yılında Keçeler Derneği'ni kurarak keçelere yeni bir hayat kazandırmıştır. 1962 yılında İran'da keçe yapan kişileri görünce ilgisini çekmiş. Tasarımın eskiliğini, sürecin basitliği ve sıra dışılığını öğrenince bu malzemenin neden yok olmaya yüz tuttuğunu merak etmiş.

1979 yılında keçe sanatı tüm dünyayı dolaştı. Şu an keçe geniş spektrumda kullanılıyor: giysi, moda ve modern sanatlarda. Keçe modanın zirvesinde, "Yıldız Savaşları" filmindeki kostümler keçeden yapıldı. Meri Burket'in hayali gerçek oldu, 20.yüzyılın keçecileri eski gelenekleri devam etmekle kalmadılar yeniliklere de imza attılar. Keçe yapma tekniği de değişime uğradı. Keçe ustaları, göçmenler gibi dünyayı dolaşarak tecrübe ve bilgilerini yeni nesillere tanıtıyorlar. Keçe kültürünün tekniğini ve tarihini tanıtmak için öğrencilere ve tasarımcılara konferanslar düzenliyorlar.

3.1. MODANIN YÖNÜ

Keçe Rönesansı başladı. Çünkü keçe ürünler güzeldir, bir tarzı vardır ve daha da önemlisi ekolojik bakımdan temizdir.

Moda hayran bırakıyor, şoke ediyor, dikte ediyor. Yeni trendler kullanarak uyumlu imaj yaratmaya, tarzın inceliklerini vurgulamaya, kendine ve çevredekilere moral vermeye moda yardımcı oluyor.

Gelecek sezonun keçe modasının trendlerini, güncel malzeme ve renk bileşimi ile sizi tanıştıracacağız. Keçe çobanların giysilerinde geleneksel malzemedir. Mahmut Kaşgari ince keçeden yapılan giysilerden bahsederdi.³¹ Malzeme ihtişamlı keçe 'Merinos'.

Malzemenin dış görünüşüne kasten verilen kabalık, cinsi yansıma ile birleşmesi bu konunun önemli noktalarından biridir. Temel malzeme - geleneksel keçe. . Avrasya göçmenleri keçeden şu eşyaları yapıyorlardı: bozüye gereken iç ve dış kaplamalar, giysi, tabanlık, çizme için çorap, ev eşyası, minderler, yastıklar, yolluk, halı, döşek, saklama çuvaları, binek hayvanlar için gereken kılıflar, yük taşımak için çuval ve çantalar v.s.Kafkas, Orta Asya, Karpat ve Balkan'daki çobanlar keçe halı, şapka ve çobanların kullandığı pardesüyü yapıyorlardı. Savaşta keçe modern çelik yeleğin görevini üstleniyordu, asker demir şapkasının altına keçe şapka giyerdi, kılıçın sapı keçe ile işlenirdi, kale üst kısımlarından ok geçmesini önlemek için keçeyle sarılıyordu. Yerleşim birimlerinin ve şehirlerin çevresinde tuzlu topraklarda tuzun duvarlara zarar vermemesi için keçeden bir tabaka seriliyordu. Keçe tıpta kemik kırık tedavisinde kullanılırdı v.s.

Tasarımcılar kabarık bir bulut yünle baş başa kaldılar; önlerinde malzemenin elverdiği sınırsız imkan var, çevrelerinde ise toplumun önemsememesi. Belki, 150 yıl önce keçe çizmeler 'orta sınıf' ayakkabısı sayılıyordu, ama Sovyet döneminde bu çizmeler sadece orduda ve hapisanede kullanıldı. Keçeyi çetin soğuklarda anıyoruz, ama keçe çizmeleri sadece yaşlıların ve çocukların giyeceğini düşünüyoruz. Ressamlar idda ediyorlar ve pratikte ispat ediyorlar ki, keçe ısı yalıtma ve şifalı olmanın dışında esnektir, güzeldir ve takım elbisede kullanılırsa gayet şık gözükebilir.

³¹ N.K. Riskeldieva, **Tvorçeskaya Kolleksiya Jenskikh Ansambley İz Tradizionnih Materialov Regiona**, (yayınlamamış tez),2004.

Pavel Yovia Novokomskiy'in (16.yy) izlenimlerine göre kırdaki yaşayan halklar, hızlı atların ve iplikten dokunmamış, yünden dövülmüş meşhur beyaz kumaştan başka bir şey giymezlermiş.³² Bu kumaştan göz kamaştırıcı fotr örtüler (pançolar) yapılırdı. Ermitaj'da, ince keçeden yapılmış, ipekle nakış edilmiş pardesü sergileniyor.³³ Padesü kolsuz, eski askeri pançoları andırıyor, hafif uzatılmış dar yakası vardır. Eteği, yakası, kenarları siyah bağcıklarla dikilmiştir. İnce keçeden "kattay" (bornoz) gibi bu da eski giysilerin bir örneğidir. Doğu bilimcilerin Atbasar'daki kongresinde "kattay" sergilenmiştir. Aynı sergide Mayram Canaydarov'a ait gümüşle süslenmiş, iri düğmeli, altın dikişli deri kaftanlar sergilenmiştir.³⁴

Keçe yapmak için koyun yünü dışında deve yünü de kullanılıyordu. Deve yünü yumuşaktır. Deve yünüden yapılan giysileri zenginler giyerdi. Eski giysilerin diğer bir örneği Çekken - yağmurdan, rüzgardan koruyan, deve yünüden yapılan uzun padesüdür. Genelde çepkenleri boyanmamış (sarı veya beyaz) yünden yaparlardı. Bayramlık çepkenler lacivert renge veya diğer renklere boyanmış yünden olurdu.

Keçe yapmayı Orta Asya'nın göçmen kabileleri keşif etmişlerdir. Meri Burket'in etnografik yayınları keçeye olan ilgiyi canlandırdı. Meri Nagi ve İştvan Vidak'ın araştırmaları onları Türkiye'ye ve Orta Asya'ya götürdü.³⁵ Onlar sadece bilgi toplamakla yetinmediler, keçeyi ve diğer malzemeleri pratikte nasıl yapıldığını öğrendiler. Onlar bilgilerin sadece kendi ülkesinde değil komşu ülkelere de yaydılar. İnge Eversin'in "dünyayı keçeye büründürelim" sloganı altında Kesket'te keçe ile uğraşan atölyeler doğdu. Tüm kadın yaratıcılar keçeyi sanatın ayrı bir dalı olarak görüyorlar. Keçe, resimde kullanılan malzemelere nazaran el sanatındaki malzemelerle bir çok ortak özellik taşıyor. Üstelik keçe, kadınların kendilerini

³² <http://www.history.kz/Articles/voilok.php>

³³ A.Y.Yakubovskiy, **Sredneasiatskie Sobraniya Ermitaja i İh Znaçenie Dlya İzuçeniya Kulturi i İskusstva Sredney Asii Do XVI Veka**, 8

³⁴ <http://www.history.kz/Articles/voilok.php>

³⁵ <http://www.knitter.spb.ru/articl/felt/felt.php>

yansıtılabileceği özellikler taşıyor. Siliya Puranen'in anneliği ifade eden çalışmalarından, Margaret Bart'in feminist çizgileri olan kadınsı çalışmalarına kadar, tüm bunlarda keçenin özellikleri vurgulanıyor. Keçe eserlerinin özelliklerinden en önemlisi ilk Robert Morus vurguladı. Ona göre, keçenin vücutla alakalı, deriye benzer özelliği var. Keçeyi kendileri yapan ressamın onun ağırlığını ve sıklığını değişik derecede yapabilirler. Hermin Gold'un keçeleri yer ağırlığından hava hafifliğine kadar değişiklerdir. Selio Praga tüm incelik ve narinliği ile insan vücudu konusunu seçiyordu: kaburganın ince varyantları ve diğer organlar Frensis Bekon'un resimlerini heykele dönüştürülen halidir.

Bazı ressamın ilgilendiği giysi konusu da insan vücuduna göndermeler yapıyor. Onlar giysiyi bir örtünme şekli olarak muhafaza ediyorlar aynı zamanda kendini özgürce ifade etme yöntemi olduğunu ve giysinin pratikliğini unutmuyorlar. Giysilerle ilgili bir nokta daha, özel durumda veya neşeli atmosferde giymek için masalarda anlatılan giysileri tasarlıyorlar. Mesela, İndia Flint ipek, keten ve keçenin birleşimi kumaştan Halsen'in masal giysilerini yaptı veya Janetta Sendler'in Londra Brompton mezarlığında sergilenmek için yaptığı "Hayalet mektupları" adlı koleksiyonundaki giysiler.³⁶

Keti Hopler Dankel'in "ayak ayağa" adlı ayakkabıları alaca renkleri ve hafifliği ile masalardaki ve mitlerdeki ayakkabıları andırıyor. Keçe eşyaların arasında ayakkabılar özel yer sahibidir. Bu eşyalar, değişik maddelerin karıştırılması ile yapılan malzemeden Kristin Virkl, Şarlotta Buh ve Katarina Tomas gibi büyük ustaların ellerinden çeşitli eserler çıktı. Ama bunlar Haydi Geb ve Kristina Frolix'in çalışmalarında görüldüğü gibi günlük moda trendlerinden uzaktır.

Önde gelen moda tasarımcıları Issey Mayke keçeyi tüketiciye sundular, ama kullanım daha yaygınlaşmış değildir. Keçe koleksiyonu temsil eden tasarımcılardan biri Finlandiyalı Anna Karina Kalliokoski.

³⁶ <http://www.sendler.co.uk/Exhibitions/Exhibitions.htm>

Popüler aksesuarlardan söz ederken Bernadet Eyman'ın değişik geometrik şekillere sahip, nefes kesen çantaları belirtmek lazım. Gizlenmek için kullanılabilen keçe şapkalar da çok popüler ürünlerdir. Bu alanda Jori Jonson, Anett Stol ve Jannet Sandler'i vurgulayabiliriz.

Mobilya tasarımcıları da kendi tasarımlarında keçeyi keşif etmişlerdir, keçeyi kanepeler, koltuk sandalye yapımında kullandılar ama kaplama olarak değil, keçeye gereken şekilleri vererek insanlara faydalı mobilya parçalarını yaptılar. Finlandiyalı İlka Supranen'in tasarladığı kanepeler uçan halının modern şeklidir. Kanepeler ince çelik sopaların arasında serilen keçe halıdan oluşuyor. Reto Kaufman keçenin esnekliğini başka yöntemle kullanmıştır: pufalar (yastıklar) sarılan keçe şeritlerden oluşuyor, açılınca ise şezlong-koltuk gibi kullanılıyor.

Çoğu tasarımcılar keçeyi esnek, türdeş ve uzun ömürlü olduğu için çalışmalarında kullanmışlardır. Bazı ressamlar için keçe koruma ve şefkat demektir. Sıcaklığı ve şefkati birleştiren bu madde ile çalışırken ressamlar bu işe kendilerini tamamen teslim ediyorlar. Boys'un bu maddeyi tercih etmesinin sebebi budur.³⁷ Keçenin diğer özellikleri, çevik ve sıkı yapısı, onun için önemli değildir. Kadın ressamlar keçeyi autistik madde olarak görmüyorlar. Keçeyi değişik renklere boyamayı hatta şeffaf hale getirmeyi başardılar, böylece keçe geleneksel özelliklerini muhafaza etse de modern malzeme haline gelmiştir.

Keçe tüm dünyayı dolaştı ve şu an geniş alanda kullanılıyor: giysi, moda, modern sanatlarda. 21.yüzyılın tasarımcıları keçe eşyaları yaratmaya devam ettiler ve şaheserleri yarattılar. Zamanla keçe yapma teknolojisi de değişime uğradı.

---

³⁷ Bkz, (31),Riskuldieva,

3.2. KEÇE – İPEK YAPILMASI

Resim 3.2.1 İpek kumaşın kalıba göre hasırın üzerine serilmesi.

Resim 3.2.2. Hazırlanmış model üzerine keçeden desen uygulanması.

Resim 3.2.3 Askıların eklenmesi.

Resim 3.2.4. Askılar üzerine uygulanacak keçeden desen denemeleri

Resim 3.2.5. Askılar üzerine keçeden desen uygulanması.

Resim 3.2.6. Askı üzerindeki keçeden desen düzeltilmesi.

Resim 3.2.7. Askıların ebatları gözden geçirilmektedir.

Resim 3.2.8. Serilen modelin tersine çevrilmesi.

Resim 3.2.9. Modelin ters yüzü üzerine ipek kumaşın serilmesi.

Resim 3.2.10. Model üzerine keçeden aynı desenin uygulanması.

Resim 3.2.11. Modelin kenarları ve desenleri kontrol edilmektedir.

Resim 3.2.12. Modelin tamamı üzerine suyun serpilmesi.

Resim 3.2.13. Model üzerine suyun serpilmesi.

Resim 3.2.14. Su serperken desene dikkat edilmelidir.

Resim 3.2.15. Gerekirse desenleri düzeltilmelidir.

Resim 3.2.16. Model üzerine hafifçe bastırılmaktadır.

Resim 3.2.17. Sentetik kumaş ile modelin üzeri örtülmektedir

Resim 3.2.18. Örterken modeldeki desenlerinin kaymamasına dikkat edilmelidir

Resim 3.2.19. Sentetik kumaş modeli tamamen örtmelidir

Resim 3.2.20. Sentetik kumaşla örtülmüş modelin üzerine yeniden su serpilmektedir

Resim 3.2.21. Ve sabunlanmaktadır

Resim 3.2.22. Sabun köpüğü modelin her tarafına ellerle dikkatlice yayılmaktadır

Resim 3.2.23. Sabunlandıktan sonra hafifçe üzerine bastırılmaktadır

Resim 3.2.24. Hasır modelle beraber bir uçtan dürülmektedir

Resim 3.2.25. Hasır, modelle beraber bir uçtan dürülmektedir

Resim 3.2.26. Hasır sıkıca dürülmelidir.

Resim 3.2.27. Dürerken desenlerin kaymamasına dikkat edilmelidir

Resim 3.2.28. Dürülmüş hasır, iplerle eşit aralıklarla bağlanmaktadır

Resim 3.2.29. Dürülmüş hasır, iplerle eşit aralıklarla bağlanmaktadır

Resim 3.2.30. Dürülmüş hasır, iplerle eşit aralıklarla bağlanmaktadır

Resim 3.2.31. Dürülmüş hasır, iplerle eşit aralıklarla bağlanmaktadır

Resim 3.2.32. Bağlama işleminden sonra dövme (tepme) işlemine geçilmektedir.

Resim 3.2.33. Dirseklerle dövme (tepme) işlemi gerçekleştirilmektedir. İşlemler tamamlandıktan sonra model yıkanmalı ve kurutulmalıdır.

Resim 3.2.34. Kurutulduktan sonra model elle düzeltilmelidir. Model kullanıma hazırdır.

3.3. İPEK- KEÇE GİYSİ KOLEKSİYONU

Resim 3.3.1. *Beyaz takım* (Keçe, Gaz İpek,)

Resim 3.3.2. *Beyaz tek omuzlu elbise* (Keçe, İpek)

Resim 3.3.3. *Beyaz askılı elbise* (Keçe,Gaz İpek)

Resim 3.3.4. *Beyaz elbise*(Keçe, İpek)

Resim 3.3.5. *Beyaz büzgülü elbise*(Keçe, İpek)

Resim 3.3.6. *Beyaz Bolero*(Keçe, İpek)

Resim 3.3.7. *Mavi takım*(Keçe ,Gaz İpek)

Resim 3.3.8. *Bej takım*(Keçe, İpek)

Resim 3.3.9. *Eflatun elbise*(Keçe, İpek)

Resim 3.3.10. *Pembe Şalvarlı tulum* (Keçe, İpek)

Resim 3.3.11. *Oranj-Kahverengi takım*(Keçe, İpek)

Resim 3.3.12. *Sarı takım*(Keçe, Pamuk)

Resim 3.3.13. *Degaje Bluz* (Keçe ,Gaz İpek)

Resim 3.3.14. *Çiçekli Bluz* (Keçe, İpek)

Resim 3.3.15. *Pamuklu Bluz* (Keçe, Pamuk)

Çizim 3.3.16. *Beyaz takım (Keçe, Gaz İpek)*

Çizim 3.3.17 Beyaz tek omuzlu elbise(Keçe, İpek)

Çizim 3.3.18 Beyaz askılı elbise(Keçe,Gaz İpek)

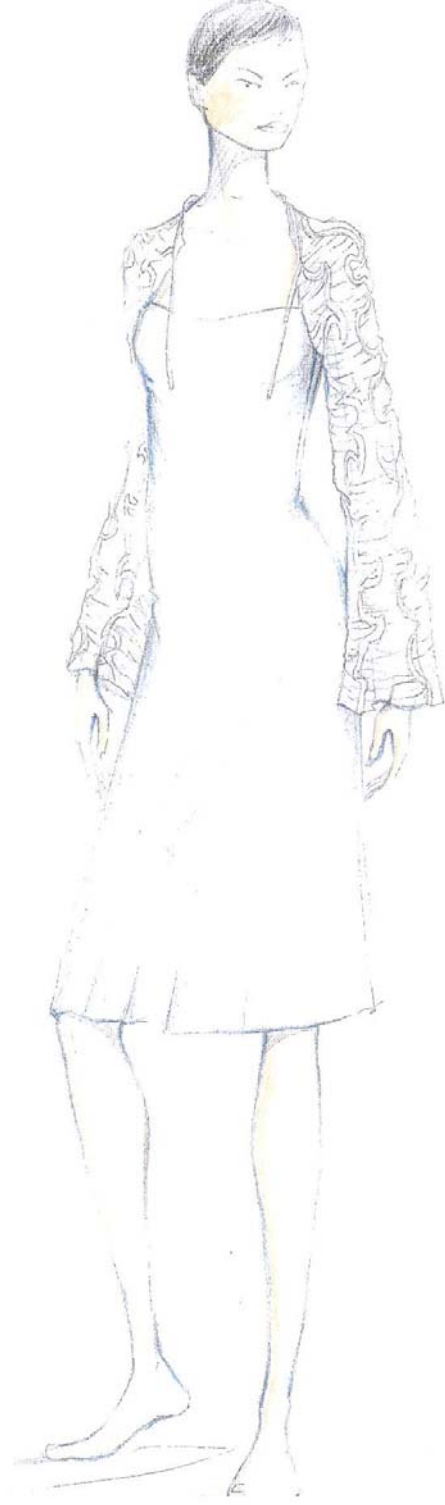

Çizim 3.3.19 *Beyaz elbise(Keçe, İpek)*

Çizim 3.3.20 Beyaz büzgülü elbise(Keçe, İpek)

Çizim 3.3.21 *Beyaz Bolero*(Keçe, İpek)

Çizim 3.3.22 *Mavi takım*(Keçe ,Gaz İpek)

Çizim 3.3.23 *Bej takım(Keçe, İpek)*

Çizim 3.3.24 *Eflatun elbise*(Keçe, İpek)

Çizim 3.3.25 *Pembe Şalvarlı tulum (Keçe, İpek)*

Çizim 3.3.26 Oranj-Kahverengi takım(Keçe, İpek)

Çizim 3.3.27 *Sarı takım(Keçe, Pamuk)*

Çizim 3.3.28 *Degajeli Bluz* (Keçe ,Gaz İpek)

Çizim 3.3.29 *Çiçekli Bluz* (Keçe, İpek)

Çizim 3.3.30 *Pamuklu Bluz* (Keçe, Pamuk)

SONUÇ

Keçe dünyanın çoğu toplulukları için, bunların arasında Türk ve Kırgız milletlerinin geleneksel bir malzemesidir. Fakat küreselleşme, insanların büyük şehirlere göçmesi, sanayileşme ve üretimin artması ile sentetik kullanım ürünlerinin (giysi, evtekstili v.b.) ucuzlaması, ulaşılabilir, dayanıklı ve bakımı kolay olması, gibi çeşitli faktörler nedeniyle keçenin günlük hayatta kullanımı azalmaktadır. Neticede kültür miraslarımızdan olan keçe kullanma geleneği yok olma ile karşı karşıya kalmış durumdadır. Halen bazı ustalar mesleğin sırlarına sahip olmakta geleneği devam ettirmekteler ise de keçeye olan talebin azalması, meslekte kazancın iyi olmaması ve çalışma şartlarının zorluğu gibi sebeplerden dolayı keçecilik yeryüzünden silinme aşamasına gelmiştir.

Keçeciliğin kullanım alanlarının günümüz şartlarına göre yeniden düzenlenmesi, farklı malzemelerle birlikte kullanılarak geleneksel tekniklerin korunup geliştirilmesi ile günlük yaşamımıza girmesini sağlamak gerekir. Bu keçe giysi üretim metodu, giysi üretim klasik anlayışında köklü bir değişim yaratabilir. Uyguladığımız keçe metodu giysi yapma işlemini kolaylaştırır. Bu metod, hammaddeden model yapımına kadar süren kumaş dokuma, kalıp çıkarma, biçme ve kesim gibi emek ve zaman isteyen klasik aşamaları atlayarak doğrudan kıyafetin yapımına geçilebilir. Bu durumda üretim maliyetleri de azalmış olur. Yalnız bunun için aşağıda yazılan hususlarda araştırma yapılması gerekir:

- gereken özel üretim araçlarının oluşturulması ve geliştirilmesi;
- üretimde kullanılabilecek daha ucuz malzeme çeşidinin arttırılması;
- modele ve malzemeye uygun basitleştirilmiş kalıpların çıkarılması;

Bu hususlarda ilerde çalışmaların yapılacağına inanıyorum.

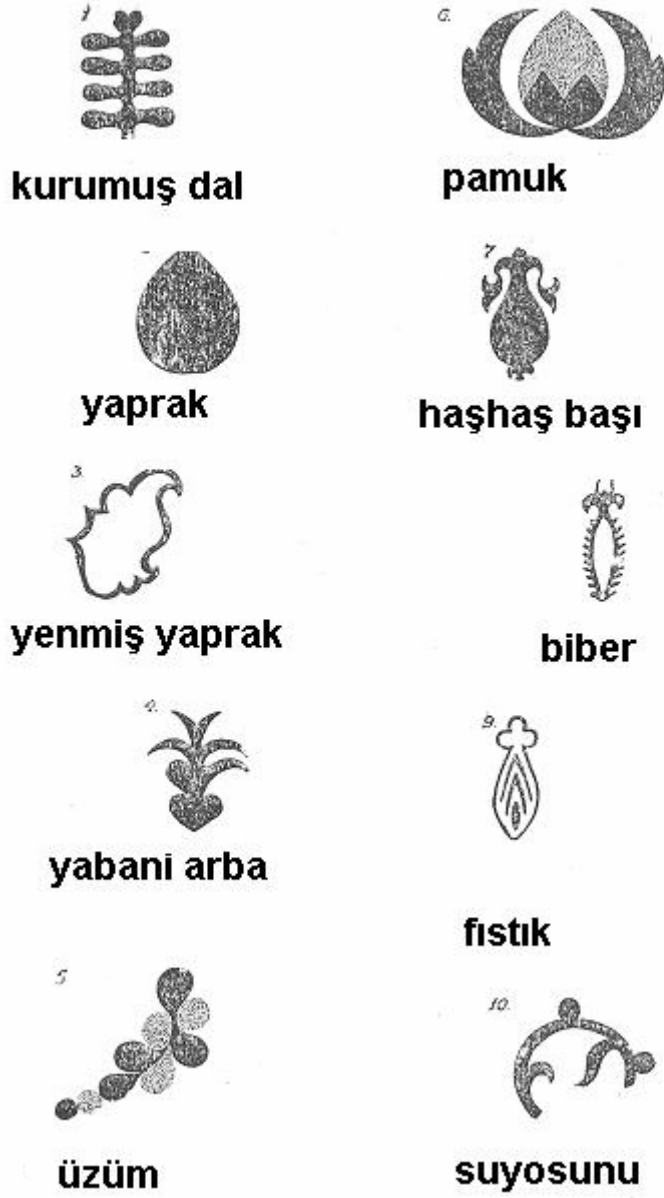
Günümüz hazır giyim sektöründe üretim metoduna seçenek olarak keçe giysi üretimi sağlanabilir. Keçe giysi üretim araçlarının geliştirilmesi ile üretimi hızlandırılabilir ve arttırılabilir.

Hazırladığımız koleksiyonda keçenin günümüz modellerine uygulamasına, modern giysilerde geleneksel motifler kullanarak keçenin tarihine de yer vermeye çalıştım.

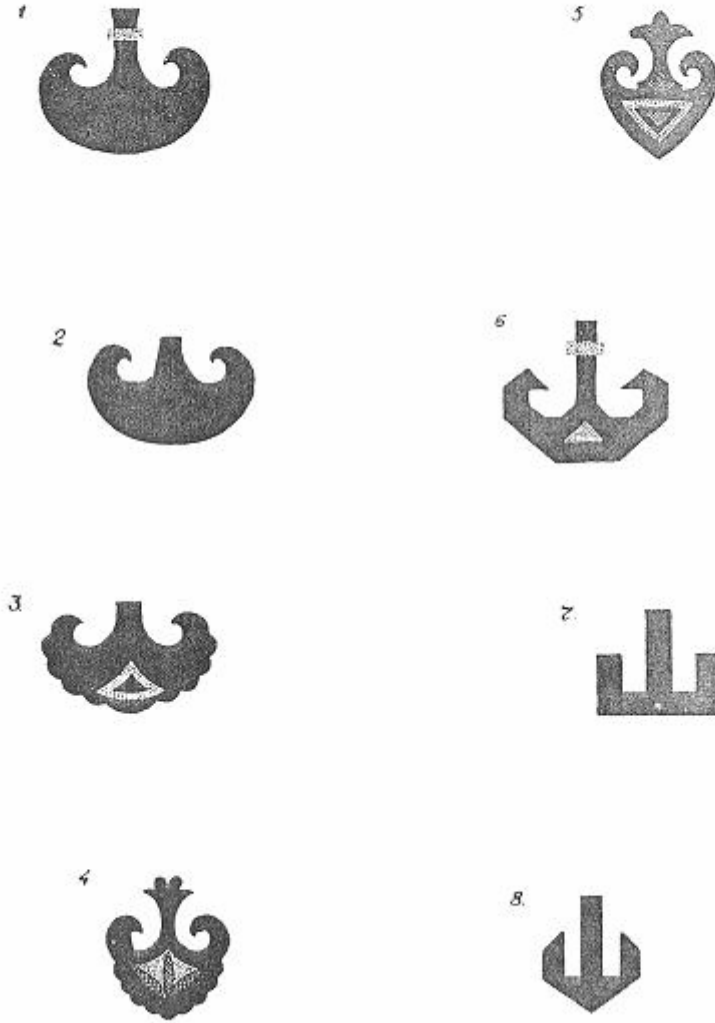
5. EKLER

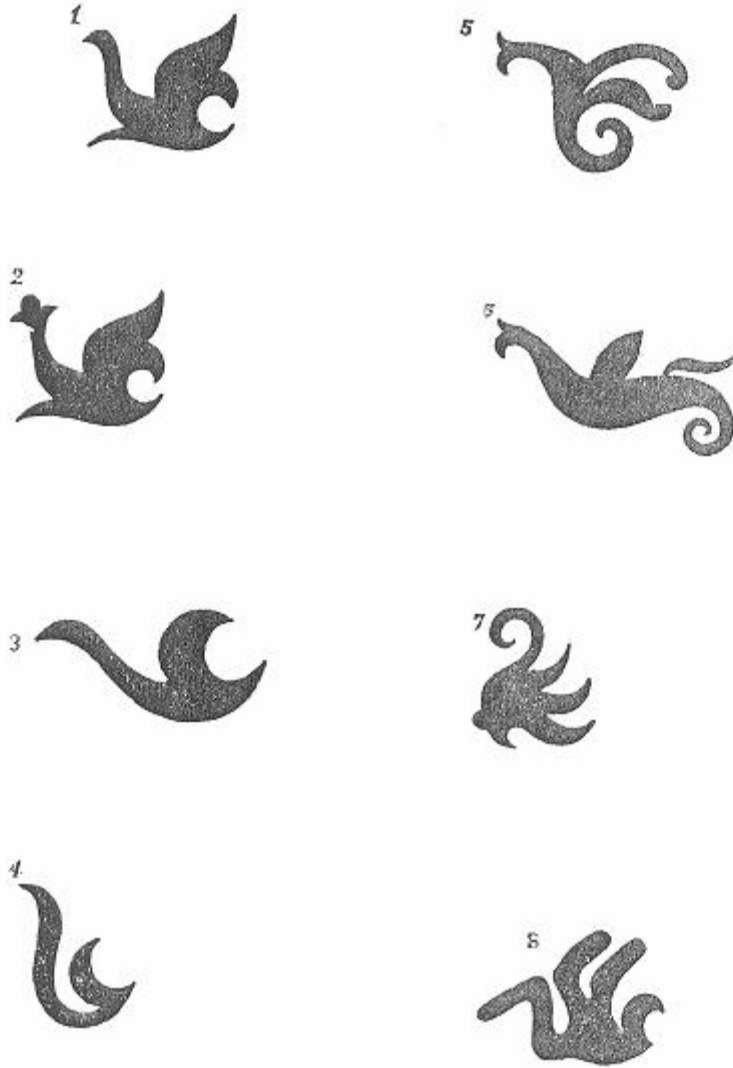
Resim 4.1.1.1. Hayvan Alemi Motifler

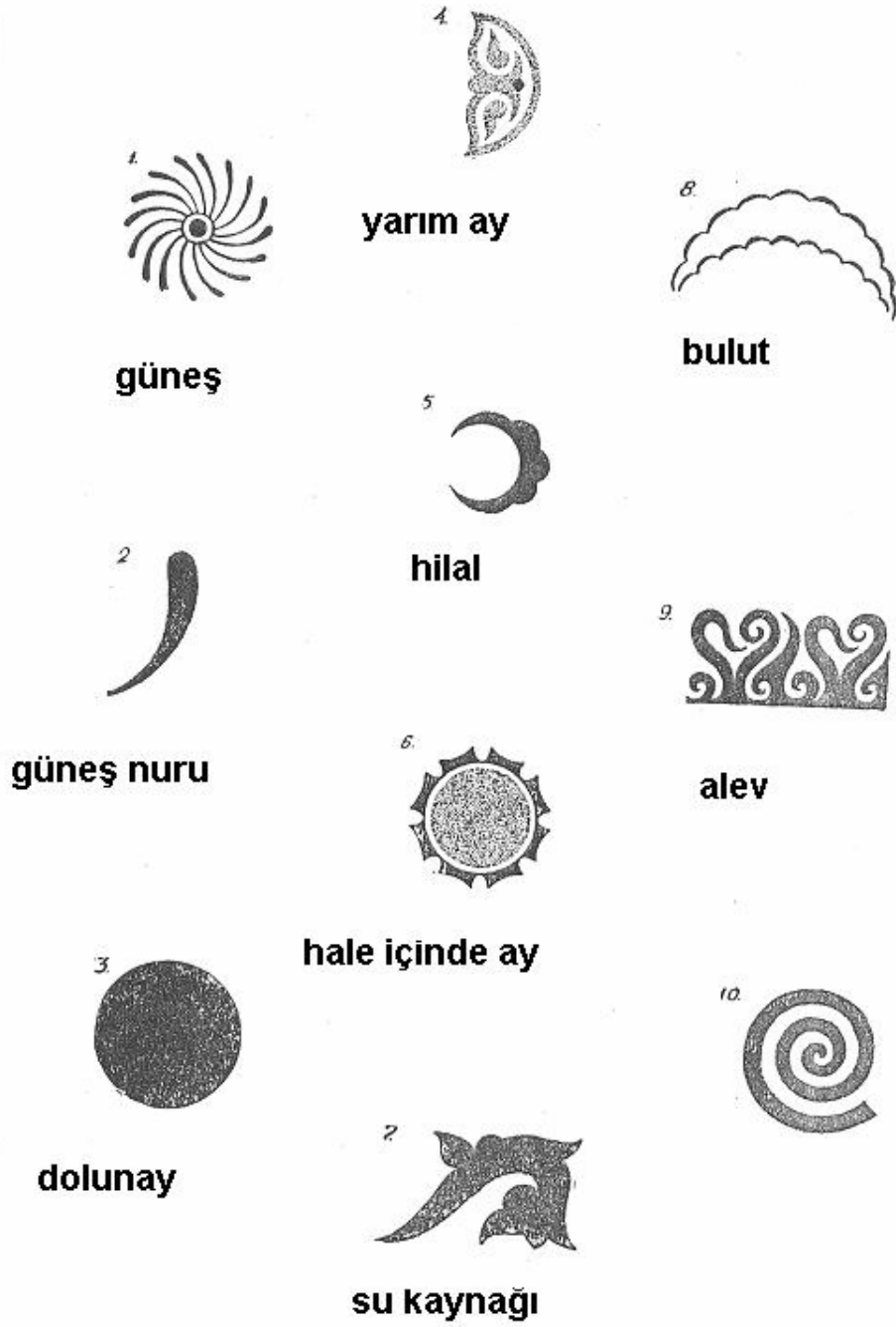
Resim 4.1.2.1. Bitki dünyası

Resim 4.1.3.1 *Ev Eşyası ve Kültürel Simgelerden Oluşan Motifler*

Resim 4.1.4.1 *Soyut Motifler*

Resim 4.1.5.1. Doğa ile İlgili Motifler

Resim 4.1.6.1. *Kişi ile İlgili Motifler*

çiçek

bıldırcın

masaldaki yılan

peygamber çiçeği

Resim 4.1.7.1. Kumaşla İlgili Motifler